

A kolozsvári Hóstát emberi erővel végzett teherhordási módjai és eszközei.

I.

Bevezetés.

Kolozsvár szélein szerényen meghúzódva él egy értelmes, dolgozó gazdálkodónép, a hóstáti.¹ A Hídelvén,² a Kétvízközön,³ a Magyar- és Honvéd-utcai részen, meg a Kövespadon⁴ szét-szórva, a hóstátiak ma már déltől északkeletig teljesen körül-ölelik a várost. Kolozsvár külvárosaiban járva, hajdani falura emlékeztető kép tárul szemünk elé, ha megpillantjuk templom mögül, vagy egy-egy utcafordulóból előbukkanó településüket,

¹ A *hóstát* szót az OklSz. a következőképpen magyarázza: hóstát, hófstát, hóstác: suburbium; vorstád NySz.; (curia, sessio; hofstätt). A NySz. többek között közöl H e l t a i Chronica-jából egy Kolozsvárra vonatkozó adatot: Koezel Colosuárhoz, czac nem a hofistatba (Helt.: Krón. 6.).

² Hídelvének ma a Kalandos-utca, Kővári László-utca és a Kandó Kálmán-út környékét nevezik a hóstátiak. Ma már a többi városrészekhez viszonyítva, aránylag itt laknak a legkevesebben, de ezek az elszórtan fennmaradt hóstáti házak, a mai Horthy Miklós-út végének közvetítésével egy régi, széles és összefüggő településnek emlékét őrzik. A ma élő öreg gazdák apjuk elbeszélésére visszaemlékezve azt mondják, hogy a múlt században a városnak hóstátiaktól lakott külvárosi tizedei között a Hídelve volt a legnépesebb. E mellett szól az a tény is, hogy sok multszázadi gazda legénykorában még hídelvi leányhoz járt és feleséget is onnan hozott magának.

Ma megváltozott a helyzet. Ha mostanában Hóstátról szó esik, a kolozsvári ember majdnem kivétel nélkül a Szent Péterről elnevezett templom mögötti részekre gondol, ahol ma legnagyobb tömegben él ez a derék földműves nép.

³ Így nevezik nagyjában azt a területet, mely a Magyar-utcától északra, a Malomárok és a Szamos folyása között elterül. A kétvízközi hóstátiak települése dél felé szorosan összenőtt a Magyar-utcával, viszont északnyugatra tartva egyre gyéribben találkozunk velük, de elérik a Szamos jobbpartját és ezzel kapcsolatot teremtenek a folyó balpartján élő hídelvei hóstátiakkal is.

⁴ A kövespadi hóstátiak nagyjában a Kövespad-utcától keletre eső városrészben laknak. Keleti irányban legtávolabbi településük a Méhes-utca vége, közvetlen a szántóföldek mellett. A Hóstát ma erre terjeszkedik, a fiatalabbak itt építenek házat, kiszakítva egy-egy tábla

jellegzetes háromablakos házaikkal. Benn pedig, a magas, faragott kapuk mögött s a körülöttük szélesen elterjedő határban, bennük a magyar faj erős hajtásával találkozunk. Ha a város tarka, szétfolyó tömegét tekintjük, a hóstátiak oly egységes, összeforrott arculatot mutatnak még ma is, mikor számtalan lehetősége van az elpolgáriasodásnak, hogy csodálattal vet hetjük fel a kérdést: vajjon honnan szakadt ide ez a keményakaratú nép, mely paraszti jellegét a nagyváros tövében évszázadokon át meg tudta őrizni.

Multjukat sűrű homály takarja. A közvélemény a hóstátiak körében élő hagyományra támaszkodik: a viharos multú hajdúnemzetség késői utódait látják bennük, akiket állítólag Bocskai István, Erdély fejedelme, telepített volna le Kolozsvár falai alá. Sajnos, erről a telepítésről nem maradt fenn írott emlékünck, így tudományosan nem tudjuk igazolni a hagyomány hitelességét.¹

Ha Bocskai, vagy az utána következő fejedelmek esetleges nagyméretű hajdútelepítése be is bizonyosodnék, ez nem azt jelentené, hogy a mai hóstátiaktól lakott külvárosi részek élete a hajdúk bejövetelével kezdődött, mert Kolozsvárnak azelőtt, Bocskai fejedelemsége előtt is, dúsan lakott külvárosai voltak, melyeket már akkoriban *hostatok*nak neveztek. E külvárosi tizedekben 1587 és 1613 között megalakulnak a Kalandos-társulatok.³ Ez, a középkor mély közösségi érzéséből fakadó szervezet, évszázadokon keresztül fennmaradt és hagyományai-ban változatlanul ma is tovább él a hóstátiak között. A kalandosoknak ebből az időből fennmaradt rendszabályai azt bizonyítják, hogy a Kétvízközön, a Hidelvén, a Külközép- és Külmagyar-utcában, a várostól elszigetelten, már ekkor kialakult közösségben, a hóstátiakhoz hasonló berendezettséű állattenyésztő-földművelő nép lakott. Ezeknek pedig jóval korábban itt kellett lenniök, hogy a XVI. század végén, társadal-

földet az egykori kövespadi fordulóból. Valószínű, hogy ha a hóstátiak továbbra is megőrzik földész mivoltukat és az eddigiekhez hasonló mértékben szaporodnak továbbra is, akkor a Borhánosi-úttól a Méhes-utcáig terjedő részben, majd tovább a Györgyfalvi-úton át a Békás alatt egy új, gazdag életet árasztó hóstáti városrész fejlődik ki.

¹ K e l e m e n L a j o s levéltári főigazgató úr véleménye szerint, valószínűleg a buzgó református I. Rákóczi György telepíthetett ide hajdúkat.

² L i n d n e r G u s z t á v: A kolozsvári Kalandos-társulatok. Erdélyi Múzeum 1896: 141. lapján a kétvízközi Kalandos cikkei 1587-ben végbement megújításának indító okát fejtegetve, közli a városatyák 1586 július 6-án hozott határozatát: „Továbbá látván, hogy az nyolc temető és sírásó emberek nem győznek az hostatokbeli halottakra is vigyázni; annak okáért bíró uram ő kegyelme, Magyar utzának, Közép utzának, Farkas utzának is négy embert kerestessen ugyan a felső fizetésre.”

³ L i n d n e r G u s z t á v i. m. 143. — A hóstátiak Kalandos-társulatairól újabban dr. K o v á c s L á s z l ó készülő munkája (A hóstátiak története) fog tájékoztatni.

munk széles rétegeit egybefogó szervezetet alkossanak és ezzel némi tekintélyt szerezzenek a város céhekbe tömörült iparospolgársága előtt. A hóstátiak őseit tehát e városon kívüli részek földműves lakóiban kell keresnünk. Ennek az ősi magyar magnak és az utánuk következő méltó utódoknak köszönhető, hogy a város magyar arculatát minden időben meg tudta őrizni.

Egyenes leszármazást, vérszerinti kapcsolatot az ősi réteg és a mai hóstátiak között már nem tudunk kimutatni. A XVII. század elején kialakult békés külvárosi lakosságra az 1650. évtől kezdődően, majdnem egy teljes század csapásainak özöne hullott. Ellenséges hadinépek és a három ízben megismétlődő borzalmas tűzvész egymással versenyezve igyekeztek elpusztítani azt a virágzó életet, mely a középkor alkonyán itt kialakult. Különösen Nagyvárad eleste után (1660) szenvedett sokat a külvárosok hóstáti lakossága. Török és tatár rabló seregek előtt most már szabad volt az út Erdély szíve felé. Kolozsvár határában egyre sűrűbben feltűnő ellenség pedig, mielőtt megrohanta volna a vár meredek falait, először kirabolta és felégette a falakon kívüli külvárosi tizedeket, s népét, mely idejében nem tudott bemenekülni a várba, kegyetlenül leöldöste.

A törökök támadásai az ostromló pasáktól követelt hadisarc megfizetésével értek véget. S amit ők, kemény harcok után fegyverrel csikartak ki, azt a pogányok ellen induló német fogláló seregeknek szépszerével, támogatásképpen kellett megadnia a kifosztott városnak. A sok hadisarc és segítség, amit pénzben, terményben és állatban fizettek, teljesen leszegényítette, földönfutókká tette a városban lakó polgárság mellett legfőképpen a künn élő hóstátiakat. A nagy nyomorúságról, melyben a polgárság sínylődött, a város egykorú annalesi feljegyzése is tanúskodik, miszerint „az inség árja összezapódott felette, sokan mindenöket elhagyva kibujdostak“.¹

Ezt a csapásokkal teli viharos századot nem sokan élték át a védetlen külvárosi földműves nép közül. A meglepetészerű támadásokban leöldösték őket, odaégték felgyújtott házukba s a várba menekültek közül a harcokban estek el sokan. Az életben maradtak pedig bujdosókká lettek, vagyonukat prédául bocsátva németnek, tatárnak, töröknek.

A hóstáti részek így a XVIII. század elejére meglehetősen elnéptelenedtek. Gyér lakossága a XVIII. század folyamán azonban ismét megszaporodott s a régiek helyébe, főkép a kuruc háborúk után, a bevándorlók újabb s újabb tömege lépett. Sokan jöttek a Székelyföldről, különösen szőlőművesek,² de Erdély többi tájairól mások is szívesen megtelepednek itt. A tűnedező őslakosság helyébe új családok bukkannak fel, jobb jövőt, szerencsésebb boldogulást keresve a még mindig

¹ Békésy Károly: Kolozsvár. Kolozsvár, 1903. 46—47.

² Ezt az oklevélieg is igazolható adatot Kelemen Lajos főigazgató úr szíves szóbeli közléséből tudom.

kincses hírében álló város tövében. Az elpusztult külvárosokba lassanként visszaszivárgott az élet, képe ismét megélnéült. Azóta napjainkig két századon keresztül állandóan tart a lassú bevándorlás s ennek következményeképpen a nép teljesen kicserélődött. De az elődök alatt, az újkor hajnalán kialakult szellem és életforma átöröklődött és az újonnan jötteket is átalakította jellegzetes hóstátiakká.

A mai Hóstát lakossága tehát Erdély különböző vidékeiről ideszakadt magyar elemek keveréke. Ez alkalommal nem feladatomban a hóstátiak néprajzi összetételét részletesen ismertetni. Csupán nagy vonalakban szeretnék rámutatni a ma élő népe-
sebb hóstáti családok származási helyére. Ez sem okleveles kutatás eredményének rendszeres felsorolása, hanem azoknak az elbeszéléseknek rögzítése, melyeket anyagom gyűjtése közben az öreg gazdáktól hallottam. Amint ők mondják, a székely vármegyék különböző faluiból az 1800-as évek elején kerültek ide a mai három legerterjedtebb hóstáti család, a Csikiak, Zágoni Szabók és Butykák ősei. E távoli vidékeken kívül valószínűleg Kolozsvár keleti és nyugati szomszédságában elterülő Mezőségről és Kalotaszegről, különösen e két magyar néptömb egymáshoz közeleső széleiről is történtek bevándorlások a Hóstátba. Többek között a Katona-család őse a múlt század közepe táján Mérába született. Bevándorlás szempontjából legnagyobb szerepe mégis Kolozsvár közvetlen környezetében élő magyar faluknak van. A Jakab-család Lónáról, a Gáspárok pedig Szászfenesről kerültek ide. A környező falukból ez az átszivárgás napjainkban is megfigyelhető. Néhány évvel ezelőtt szemtanúja voltam egy györgyfalvi család betelepülésének. A jómódú gazda eladta falusi birtokát, Kolozsvár határában földet vásárolt és két hóstáti család mellett szerényen meghúzódva, egy polgári házban új életet kezdett. Egy év sem telt el, a betelepültek falusi viseletüket levetették, hóstátiasan öltöztek, beléptek az egyik Kalandos-társaságba és nemsokára rá a házat is átalakították a hóstáti ízlés követelményei szerint. Ezzel együtt életmódjuk is megváltozott, a környezet teljesen magához hasonította az új jövevényeket.

Amint a fentebb felsorolt hiányos adatok is mutatják, Kolozsvár külvárosai idők folyamán a közeli és távoli vidékekről egybeverődött magyar népelemek állandó települő helyei voltak. A Kolozsvárra sodródó magyar falusi nép nem ment be elpolgárosodni a hosszú ideig szászoktól lakott városba, hanem meghúzódott itt a széleken, ahol tovább folytathatta az egyéniségének megfelelő paraszti életformát. A közös sors, a közös érdekek és a Kalandos-társaságoktól középkori szigorral meghatározott közösségi szellem megteremtette a folytonosságot az egyes bevándorlók között és egységes renddé kovácsolta őket. Ezeknek együttéléséből, a négy komor bástya feszes vigyázásában, új, termékeny magyar élet fakadt.

A hóstátiak néprajzi összetételéről majd csak akkor alkothatunk pontos képet, ha az őket jelentő teljes nyelvi anyag, tárgyi és szellemi műveltségállomány egybegyűl és azt történeti alakulásában áttekinthetjük. Dolgozatomat e cél érdekében írtam. A kutatómunkát ezzel is igyekszem előrevinni akkor, midőn az alábbiakban bemutatom a hóstátiak emberi erővel végzett teherhordását. Az itt felsorolt apró fejezetek együttesen első részét alkotják egy készülő, szélesebb terjedelmű tanulmánynak, mely a hóstátiak összes szállítóeszközeit és változatos teherhordási módjait foglalja majd magába. Ahol most elhagyom, folytatni fogom. Ezért az állati erő felhasználásával végzett kezdetlegesebb és fejlettebb szállítómunkákat ezúttal nem tárgyalom.

Dolgozatomban a mai helyzet ismertetése mellett igyekeztem a régi idők teherhordását is feleleveníteni, hisz a jelen egy gazdag multnak töredékes maradványa. Az idő a hajdani Hóstátot erősen átformálta, az egykori falu hagyományaiból sokat elmosott, átalakított. Nehéz volt visszapillantanom a távoli multba: hogyan volt régen? Csupán egy-két elfakult fénykép és az öregek homályos emlékezete segített felidézni a régi idők régi életét. A multban máskép volt, a jövőben ismét megváltozik a helyzet. Talán lassanként eltűnik Hóstát, a város magába szívja fiait és velük együtt elsüllyed — szinte minden emlék nélkül — egy ősi magyar hajtás nyelve, műveltsége.¹

II.

Teherhordás emberi erővel.

A szállítás legkezdetlegesebb módja az, mikor az ember maga cipel mindent, egyszerű eszközök segítségével alkalmassá teszi a terhet arra, hogy saját testén hordozhassa. A Hóstátban is megtaláljuk a cipekedésnek ezt az egyszerű módját. Különösen a hajdani életből maradt fenn emléke akkor, mikor a lószekeret még nem használták és csak a nagyméretű ökörszekér volt az egyetlen állati erővel vont szállítóeszköz. Ez pedig nehezen járt és lassan mozgott, így a könnyebb szállítómunka elvégzésére nem maradt más hátra, mint az ember maga. Az adott körülményekhez mérten a hóstátiak leleményessége mindig

¹ Itt mondok hálás köszönetet tanáromnak, dr. Szabó T. Attila, egyetemi tanár úrnak támogatásáért, hasznos tanácsaiért, mellyel az anyag összejúttetésében és dolgozatom megírásában segítségemre volt. Hasonlóképpen köszönettel tartozom dr. Kovács László, intézeti tanár, egyetemi előadó és dr. Balassa Iván, múzeumőr úrnak azért, hogy a néprajzi, illetőleg népnyelvi gyűjtésbe bevezettek és jóindulatú ag irányítottak. Végül sok szeretettel emlékezem meg a hóstáti Albert-, Butyka-, Gyulai-, Hatházi-, Nagy-, Szalma-, Szupiár-, Tóth- és Zágoni Szabó-csaádok tagjairól, akikről anyagom jórészét gyűjtöttem.

megteremtette a legalkalmasabb eszközt és munkamódot az emberi teherhordás könnyű lebonyolítására. Ma, a gyors haladás századában, mikor a fejlett szállítóeszközök egész sora áll a hóstáti gazda rendelkezésére, a gazdasági életben ma sem nélkülözhetők ezek a kezdetleges szállítási módok.

E cipekedések rendkívül sokfélék s legtöbbször esetenként adódnak, változnak. Valamennyit nem foglalhatjuk rendszerbe, hanem csak azokat tárgyalhatjuk, melyek a gyakori ismétlődés folytán belőlük kifejlődtek és állandósultak. A feldolgozásban Gyórfy István felosztását követem¹ s magam is abból a szempontból kísérlem meg az áttekintést, hogy munka közben melyik testrész játszik legnagyobb szerepet.

1. Fejenhordás.

A kolozsvári Hóstátnak kétségen kívül legérdekesebb szállítási módja az egykori fejenhordás volt. A fejenhordás abban az időben fejlődött ki, mikor még a Hóstát gazdaságilag nem volt úgy összeforrvá a várossal, mint azt a mai helyzet mutatja. Még a külső kapcsolat sem volt meg és a ma már Kolozsvár közvetlen külvárosának tekintett Hóstát régebben külön élte a maga falu-életét.

A városi lakosság élelmezésében még a mult század közepén élt hóstátiaknak, napjainkhoz viszonyítva, jelentéktelenebb szerep jutott. Annak a függő viszonynak, mely ma a város és a Hóstát között, Kolozsvár zöldségellátását tekintve, észlelhető, ezelőtt száz évvel még kezdetét sem fedezhetjük fel. Az öreg emberektől tudom, hogy abban az időben a hóstátiak nem a városba szállított tejből és zöldségből pénzeltek. Az állattenyésztés és az ezzel kapcsolatos fuvarozás, valamint gabonatermelés biztosította megélhetésüket. A város közelsége csupán szerencse volt számukra a többi közeli faluk lakóival szemben, akiknek Kolozsvár szintén gazdasági központot jelentett. A széles kiterjedésű legelőkön nevelt marháját, szántóföldjén termett gabonáját a hóstáti embernek nem kellett messzire cipelnie, hanem nagyvásárok alkalmával könnyen eladhatta itt, a messze vidékekről egybegyűlt vevőknek. Fuvarozni való terület is a városból kaptak és ez jó jövedelmet hozott számukra. Amint elbeszélük, dohányjal megrakott nagyméretű ökörszekerükkel Gyulafehérvárig is elmentek s visszafelé jövet Enyeden borral megrakodva tértek haza. Közben a kolozsvári vásáron, ha valamelyik marha nem jól húzott, kicsérélték. A fölösleges rozst is eladták, hogy a következő vásárig a hozzágyűjtött pénzzel együtt árából egy pár tinót vehessenek. Majd ismét útrakeltek s lementek a déli részekre, egész Vizaknáig, hogy Kolozsváron át sőt szállíthassanak Erdély északi részén fekvő

¹ A magyarság néprajza. Budapest. II, 247.

bortermő Szilágyságba. Hasonlóképpen más vidékekre is eljártak, bebarangolták egész Erdélyt, s ma itt, holnap ott, a közeli járásban, vagy más messzi tájakon, mindenütt feltűnt a hóstáti fuvaros alakja. Mindez addig tartott, míg az első gőzös begördült Kolozsvárra. 1870 után, a vasút behozatalával a hóstátiak fuvarozása letűnt. Fuvarozásuk sirjának megadásában maguk segédkeztek: a vasúti talpfákat még a hóstáti gazdák szállították el egész a Medgyes melletti Kiskapus községig.

Hogy az eddigi fuvarozást pótolhassák, más kereset után kellett nézniök. Az ökrök számát (12 darabról) minden gazda lepassztotta, lassanként eladogattak belőlük, helyüket tejelő marhákkal cserélték fel. A kapott tejet pedig széthordták a városba, a *kávésok* és *zsemlesek* (kávéházak és pékek) között; ezek voltak a hóstátiak legelső vevői. Majd a kertben termett fölösleges zöldségből is bevittek néhány kosárral a hetivásárookra. Elkelt ez is, és a siker újabb meg újabb vitelre buzdította őket. Kis mértékben így majdnem minden családnál állandósult a tej és zöldség eladása, s ez némileg pótolta azt a keresetet, amelyet a megszűnt fuvarozással elvesztettek.

Eleinte a városba vitt holmi olyan kevés volt, hogy ügyesen alkalmazva, maguk is elbírták. Dehogy fogta volna be ökreit a gazda azért a hitvány terüért. Sajnálta marháját, hogy a városba vezető köves úton rontsa a lábát. A hosszú úton az aránylag kevés teher cipelésére legalkalmasabbnak a fejenhordás bizonyult. Könnyebb volt ez, mintha két karon, vagy ölbe vitték volna az árut. A tej, melyet eddig kézben lógatva, fakancsókbán vittek, nem locsogott ki, a fiatal, zsenge zöldség pedig fejenhordva nem törődött össze.

A kedvező körülmények így megadták a lehetőséget arra, hogy ez a szállítási mód szokássá fejlődjék ki. Míg a környező faluk lakói vállukon átvettett iszákban hordták be az árut, addig a multszázadi hóstátiakat a fejenhordás jellemezte. E szállító műveletben nagy rész jutott, amint legtöbb helyen így van, az asszony népnek és ezek között is különösen a család fiatal leányainak.

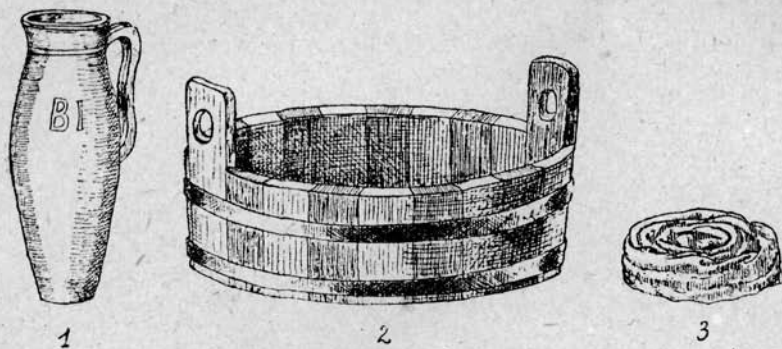
Tehát a hóstátiak fejenhordásában nem idegen hatásokat kell keresnünk, hanem gazdálkodásuk és környezetük meghatározta sajátosan hóstáti műveletet; ez sokban örzi még azt a kezdetleges műveltségi állapotot, mikor a férfinéptől megvetett, lenézett cipekedési munka elvégzésében a nőnek nagy szerepe volt. A nő fejenhordása mellett itt már bekapcsolódik a férfi is, de csak utolsó esetben, helyettesítésképpen, ha a családban erre alkalmas női személy nincs.

Idővel a hóstátiak életében a fejenhordás fontos szerephez jutott. A teherhordás terén kiterjeszkedett s mind szélesebb rétegeket hódított magához. A hóstátiak a terhet már nemcsak a városba vitték fejen, hanem házuk körül és a mezőre is később

fejen egyensúlyozva vitték azt, amit eddig kézbe fogva vagy ölbeszorítva szállítottak. Lassanként kialakultak a fejenhordás eszközei is a szerint, hogy fejükön mit cipeltek.

A tej szállítása. A szájhagyomány a régi tejszállításnak őrzi leggazdagabb emlékét. A hóstátiak szarvasmarha tenyésztésével, különösen a fuvarozás letűnése után, együtt járt a tejtermelés is. A tejet ők maguk nem használták fel rendszeresen egyéb tejtermékek készítésére, hanem úgy nyersen, amint fejték, a városba széthordták.

A tej szállítása kupáscsuprokban a tejhordócseberrel történt. A *téhhordócseber* kezdetben egész egyszerű kivitelű volt. Kerekalakú, átmérője 50—60 cm, magassága pedig egy jó férfi-arasnyit is elért. Ezért *araszascseber*-nek is hívták. Vékony dongáit két párhuzamosan kereken futó *faabroncs* tartotta össze. A dongák közül kettő, mely egymással szemben állott, a többinél magasabban kiemelkedett; fejretevéskor rajtuk átfúrt lyuk könnyítette meg fogását.

1. kép.

A tej fejenhordásának eszközei.

1. kupáscsupór, 2. rezesceber, araszascseber, téhhordócseber, 3. tekercs.

Később, amikor a tej fejen való hordása szokássá fejlődött, az eddig *mokányoktól*¹ készített csebert városi használatra csúfnak találták. A jobbmódú gazdák leányai igyekeztek szépíteni a durva cseberben. A faabroncs lekerült róla s a kováccsal fémbroncsot tettek helyébe. A kolozsvári vásárokon megjelenő szászrégeni szász kádárok jó üzletet látva az új ízlésben, e célra készített díszes facebreikkel nemsokára megnyerték a hóstáti leányok tetszését. A cseber méretei nagyjában ugyanazok maradtak, de minden második donga sötétebb szilvafából készült s ezeket fényes *sárgarézabroncs* tartotta össze. Némelykor, hogy még cifrább legyen a cseber, minden dongába, az abroncs mellett, egy-egy sárga gombos szeget is vertek. A csebernek ezt a változatát *rezesceber*-nek hívták (1. kép 2.).

¹ Havasi rumén.

A *tét* (tejet) a *kupáscsuprok*-ba töltötték. E csuporfajta nevét onnan kapta, hogy úrtartalma kb. másfél liter (egy kupa) volt. Az 1870-es években ezek a csuprok még feketeszínű cserépből készültek. Alakja hengerhez hasonlított, közepe táján kissé kiszélesedett, teteje pedig enyhén szétnyílt. Magassága 30 cm körül lehetett. Felül két *rác* (ráma, karima) futott kereken. Az alsónak mértékjelző szerepe volt: eddig kellett megtölteni tejjel, hogy a kupa kilegyen. A fölötté kiszélesedő rész az ide-oda löcsögő tejet fogta fel. A csuprot oldalán lévő meggörbített *filinél* fogva ragadták meg. A kupáscsupor érdekességei közé tartozott az is, hogy a fazekas színes festékekkel oldalára pingálta a tulajdonos-gazda nevének kezdőbetűit (1. kép 1.).

Egy tejhordócséberbe 12 kupáscsuprot tettek. Ebből kereken tízet raktak, fülükkel kifelé, belül pedig kettő jutott, egymással szembefordítva. Az így elhelyezett csuprokat, mivel nem volt fede-

2. kép.
Tejszállítás fejen.

3. kép.
Régi fénykép a tej fejen-
szállításáról.

lük, piros asztalkendővel letakarták, hogy útközben por és piszok ne lepje be.

A reggeli misére hívó harangszó (hat óra tájt) jelezte indulásukat. A gazda leánya hamar felkapott egy asztalkendőt, vagy törölóruhát és *tekércs*-et csavart belőle. Egyik sarkától megkezdve apróra összehajtogatta s kinyújtott kezefején kereken megtekerte. Az így formált rongykarikát (1. kép 3.)

mindjárt fejének a homlokot követő lapos részén helyezte el és a két hüvelykujjával ráemelte az elkészített csebret (2. kép). A tekercsnek kettős szerepe van. Egyrészt kényelmesebbé teszi a kemény teher hordozását, másrészt az érintkező felületet kiszélesíti és megakadályozza a cseber ide-oda billenését. Rossz érzés volt, ha a tej egy ügyetlen lépés következtében mégis kilocsant a csuporból, mert a kiszáradt cseber nyílásain keresztülengedte a tejet és szállítójának nyakába csurgott. Még ez volt a kisebb baj. Nagy szégyennek tartották, ha valaki az egész dézsa tejet kiborította, mert a tejjel együtt a csuprok is odalettek. Pedig nem volt nap, hogy valakit ne ért volna ez a szégyen. Az egész utca megtudta s aznap ez volt a legérdekesebb újság, amit a jószomszédok egymásnak mondhattak. A kárvallott pedig napokig nem mozdult ki, hogy a megbélyegző pillantásokat elkerülje. Nagy keletjük volt a fazekasoknak, különösen ónos esők után. A mások keserves bánata dús hasznot hozott nekik.

Talán ezektől a fölösleges kiadásoktól s a minduntalan megisméltlődő szégyentől akartak menekülni a hóstátiak, amikor az 1890-es években cserép kupáscsupraikat *plécsupor*-ral cserélték fel. Törekvésüket a pléhedény gyors elszaporodása is segítette. A pléhcsupor sokkal könnyebb volt, s ami a fontos, több ideig eltartott, mint elődje. Űrtartalma megmaradt egy kupának, csupán alakja változott meg annyiban, hogy oldalai szabályos hengerré egyenesedtek ki. Most ezeket a fedeletlen pléhcsuprokat hordozták a tejhordócseberben ugyanolyan piros asztalkendővel letakarva.

A tejszállításnak ezek a régi eszközei ma már kihaltak. Tejhordócsebernek, kupáscsupornak ma híre-pora sincs. A hóstátiak lassanként kezdték megúnni azt, hogy hetenként kétszer, szerdán és szombaton egy-egy délutánt töltsenek el a faedények, köztük a cseber hosszadalmas és fáradságos tisztításával. A csebret egy jó félmaroknyi oltottmésszel kenték be kereken. Ha ez valamennyire rászáradt, *kípör*-ba (kőpor) mártott vizes ruhával dörzsölni kezdték oldalait, abroncsát. Végül esővízzel jól lemosták az így *elsúró*t (megsúrolt) facsebret. A jobbmódúak külön *puccappant* (tisztító szappan) vettek az abroncs tisztítására.

Ez a tisztítási mód sok utánajárást kívánt. Kőport keresni, mészért szaladgálni sok időbe telt. Ha nem volt esővíz, a munka még hosszadalmasabb volt, mert akkor a közeli folyóra vitték az edényeket megsúrolni. Nem csodálkozhatunk, hogy a hóstátiak a zöldségtermelés fellendülésével járó lényegesen megszaporodott munka mellett ilyen szépítőműveletre nem szívesen szakítottak időt. Így a rézabroncsos cseber alkalmatlanná vált. Egy napon megszokott helyén, leborítva, a kamrában felejtették. Néhány hónap múlva kiszáradt, dongái széthulltak és a rézabroncs messzire elgurult. A rezescseber mind ritkábban

tűnt fel Kolozsvár utcáin. Lassanként kiment divatból, teljesen elfelejtették.

Utóda, a fehér vesszőből készült *fonat téhördókosár* rövidéletű volt. Alakja, nagysága a csebet utánozta, oldalán két fonott füllel. Érdekes, hogy a tejhordócsebet ékesítő rézabroncs díszítő szerepe, annak módja szerint, a kosáron is kifejezésre jutott. Ugyanis az abroncsoknak megfelelő helyen kétujjni széles lilaszínre festett vesszőfonadékot fonattak kereken a fehér vesszők közé, hogy ezzel is szépítsék mindennapi szállítóeszközüket. Idő multával, amint az egykori rezescseberről megfeledkeztek, ez is elmaradozott és már csak a felső perem alatt húzódott meg szerényen egy keskeny lila csík. De ez sem díszelgett itt sokáig. A kosár bepiszkolódott, tisztítani kellett. Rendszeres súrolásával a csík színe elfakult, majd teljesen lekopott róla. A tejhördókosárba nem kupáscsuprok jártak, hanem helyüket, nagyság szerint, *mázos plékandér* követte. Litereskondérból tíz is belefért, a kupásokból csak hét darab ment bele, a nagyobb fajtából pedig két-három darabbal is megtelt a kosár feneké. A tizenkét kupa tejet most a kondérokban osztották el. A kondéroknek fedelük volt, így a piros asztalkendő-terítő is fölöslegessé vált. Ezt is tekerésre tették és így hordták szét a város polgárai között (20. kép).

Ritkán megtörtént az is, hogy a tej nem kelt el mind. Ilyenkor hazavitték és megaltatták. Miután eléggé megkeményedett, fölét leszedték és az *alut*-tejet *mekfütötték* tehéntúrónak. Ha a savója kicsurgott, a ruhába visszamaradt túrót egy tálba elegygették és *zapszemre* (rombusz alakúra) felvágták. A *téfelt* csészékbe szűrték le. Mindezt a tejhördókosárban helyezték el. Középre tették a tálát s ezt kereken rakták tejeles csuprokkal, majd az egészet egy piros asztalkendővel fedték be. Ezt is tekerésre téve fejen vitték a piacra eladni.

A tej fejen való szállításának szokása az 1912-öt követő években eszközeivel együtt kipusztult, s ma már a szájról-szájra hagyományozott emlékén kívül nyomait nem őrzi semmi sem.

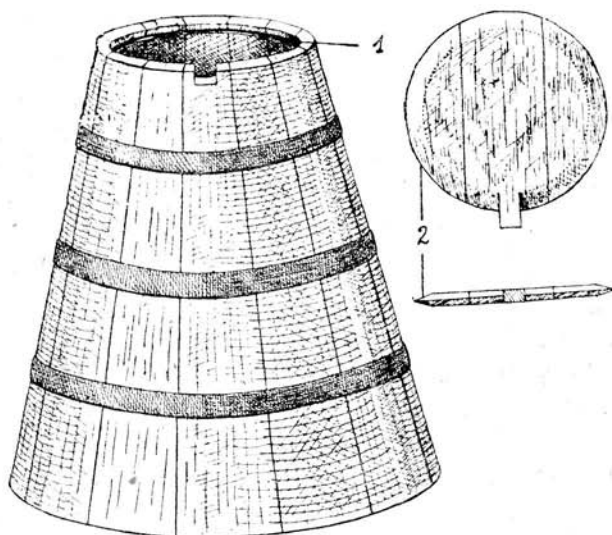
Ma a tejet kondérokban lószekérrel hordják szét a városba s rendszerint együtt viszik a piacra szállítandó zöldséggel. Kevés az olyan gazda, akinek annyi teje van, hogy külön fuvarral indul elhordására, miután a piacra már kivitte az árut. Gyakrabban találkozunk azzal a jelenséggel, hogy hóstáti lányok egy-egy kezükben 3—4 kondért csokrosan összefogva (21. kép), gyalogosan viszik el a tejet különösen azokra a helyekre, melyek a piacra induló szekérnek nem esnek útjába, vagy éppen ellenkező irányban vannak. Népesebb családoknál, ha kevés a tehen, csak így kézbefogva hordják el a gazda gyermekei a tejet.

Az ebéd vitele. Meg kell emlékeznünk a sárgarézabroncsos cseber másfajta alkalmazásáról is. A tejhordó eszközként használt csebet ételhordásra is felhasználták. Ebédre

levest vittek benne künn a határban dolgozó munkásoknak. A levest cserépfazékba öntötték és ezt a cseber közepén helyezték el. Itt a fazekat fehér kendővel kerítették körül és a kendőt a fazék tetején gombostűvel megakasztották. Mellé annyi fakanalat tettek, ahány személynek szánták a levest. Mindezt tekerésre téve, fejükön vitték.

A cseber eltűnésével ez a szállítási mód is megszűnt.

Aratáskor, kaszáláskor, mikor sokan dolgoztak künn a határban, a levest az *ebídvika*-ba, vagy más néven *deberké*-be szállították. Nagy súlya miatt csak akkor került fejre, ha csupán ezt kellett kivinni (23. kép). Máskor egyéb holmival az

4. kép.

Ebídvika vagy *deberke*.

1. *vájatt* vagy *ontora*, 2. *hörnyolás* a fedő szélén.

ökörsekeren szállították. Az ebídvéka alakja csonkakúphoz hasonlított: száját kis kör alakú nyílás alkotta, feneke pedig ennél sokkal nagyobb körre szélesedett (4. kép). Oldala dongákból készült, melyeket három fa- vagy vasabroncs tartott össze. Tetejére kerek, *hörnyót* szélű fedő járt (3. kép 2.). A hörnyolást egy helyen keskeny, kiálló fül szakította meg. Az ebídvékát egy *vidérnyi* (tíz liter) levessel megtöltötték és azután fedelét rányomták. A fedő hörnyolt része a *deberke* szájának belső felén kerekén kifaragott nyílásba, a *vájatt*-ba vagy *ontorába* (3. kép 1.) került, a *file* pedig az egyik dongán bemélyített lyukba süllyedt. (Kifedéskor a fül felütésével a fedő helyéből kipattant.) Miután ezzel elkészültek, lisztből és vízből sűrű

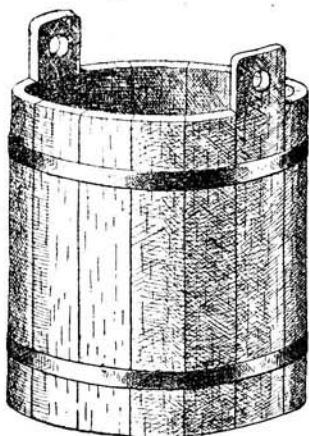
csirizet kavartak. Ezzel odácsirizelték a fedő szélét a véka pereméhez, hogy a tekerccsel fejükön vitt leves mozgás közben ne locsogjon ki és a leves mozgása a fedelet ne tudja fel-feszíteni. Ha az idő erősen délfelé járt, nem volt idő csirizet kavarni. Ilyenkor friss kenyérbéllel nyomkodták kereken a fedelet.

Az ebédvékát ma már nem használják. A fonottkosár és a kondérok elszaporodásával ezek vették át szerepét. Eleinte a tejhordókosárban, később a mélyebb paradicsomoskosárban történt az étel szállítása. A levessel megtöltött kondért a kosár egyik felébe állították, a másik felébe pedig egy egész kenyeret tettek. Kétoldról két tálal borították a kondér oldalainak, közéjük pedig fehér fakanalakat szűrtak a munkások részére (22. kép). Ha szép magasra nőtt kenyere volt a hóstáti asszonynak és habfehérre sűrölt fakanalait virították a tisztaságtól, azon volt, hogy minél jobban kiemelje a kosár mélységéből. Gyanús volt, ha valaki kendőt borított a kosarára. Az úton társai azt suttozták róla, hogy ennek *lapas* a kenyere, vagy *mucskos* a *fakalanya* és azt igyekeznek rejtegetni a terítő alatt. Legtöbbször eltalálták: valóban ez adott okot a dugdosásra.

A rossz gazdasszonyoknak nem kellett sokáig szégyenkezniök. A kosár csakhamar lekerült a fejről s már a háború utánról lőszekérrel viszik az ebédet, kosarakban megosztva kondért, kenyeret, tálakat. Azóta nem lehet megállapítani, hogy lapos-e a kenyér, vagy piszkosan viszik-e a fakanalakat, mert a szekér tovarobog a kíváncsi szemek előtt.

Az ivóvíz szállítása. A régi hóstátiaknak külön gondot jelentett az ivóvíz szállítása, mert kútjuk salétromos vizét csak főzésre és állatok számára lehetett felhasználni. Ezelőtt nyolcvan évvel az ivóvizet a Szamosból, meg a Malomárokából merítették. A Szamos vize az öregek elbeszélése szerint akkor még kristálytisza volt, mint a hegyi pataké. Ha pedig valahol zavaros volt a víz, lejjebb mentek edényüket megtölteni, mert azt tartották, hogy a piszkos víz is megtisztul, ha túl megy kilenc kövön.

Vízért a sárgarézes tejhordó-cseberhez hasonló *vízhördőcsebér*-rel jártak (5. kép). Dongáit ennek is egy pár sárgaréz abroncs fogta körül. Alakja szakasztott mása volt a litervékásnak, magassága (kb. 50 cm) jóval meghaladta szélességét (kb. 20 cm). Űrtartalma is, mint a vékéé, két veder (20 l) körül mozgott. Tetejét a cseber füleinél megfelelően kivágott *déckából* összeütött fedő borította.

5. kép.

Fejenhordáshoz használt
vízhördőcsebér.

Ivóvizért menni a nagyobb leányok dolga volt. Különösen azok a leányok vállalkoztak szívesen erre a feladatra, akik után már legény is járogatott. Téli időben ugyanis ekkor volt a találka. Alig várták a délutáni öt órát, hogy indulhassanak a *szempéteri malomhoz* csebrüket megmeríteni. Indulásuk siettetésére minden turpisságot felhasználtak. Elborították „véletlenül“ a csebrét, vagy lopkodva az utolsó csep vizet is kimerték belőle. Végre elmehettek, a fejükre csavart tekerésre tették a facebrét, kezükben pedig egy cserépcsuprot lógattak, mely a cseber megtöltésére szolgált. A hazajövetel bezzeg nem volt olyan sietős, mint az elindulás. Csak vacsora tájt (fél hét körül) kerültek haza. Nem szidták meg őket, mert télen volt az idő a találkára. Ez volt a szokás s a nagyanyjuk is így csinálta, mikor még olyan fiatal volt.

Ahogy tavaszodni kezdett s a mezei munka megindult, a vízfordásnál szokásos találkák is elmaradoztak. A melegebb idő miatt most nem délután mentek vízért, mikor már lágy a víz, hanem jókor reggel, öt óra tájban hozták a leányok. Ezt is sietve végezték, mert utána a tej széthordása miatt a városba kellett indulniuk.

Hóstátban az ivóvíz fejen való szállítását a vízvezetékek létesítése szüntette meg.

Zöldségfordás. A zöldségnemű fejenhordása a tej fejen való szállításánál valamivel hamarabb fejlődött ki.

Amíg az idők emlékezetével nyomon követhetjük a mult lepergett éveit, a hóstátiak mindig foglalkoztak zöldségtermeléssel. A régebbi időben csak kertjükben természetek korai holmikat, nagyrészt saját részükre, s csak a fölösleget vitték a városba eladni. Amint már említettük, a fuvarozás megszűntével válik állandóvá a zöldségféle rendszeres értékesítése, de az eladott áru még mindig a ház körüli kertből kerül ki. A tavaszi szántásból fáradtan hazatért gazda ekkor még szigorúan meghagyta feleségének: „Aztán ne murkozd be az én helyemet.“ Szinte restelte azt, hogy a kukoricafordulóban, ahol tavalý zsendülni látta a búzakalászt s az idénre törökbúza-vetést tervezett, most törpe vetemény éktelenkedjék. Pedig gazdálkodásuk új irányának, melynek kezdetei már most jelentkeztek, nem lehetett ellenállani. A vasút behozatalával rohamos fejlődésnek indult város szükségletei megnövekedtek. A hóstátiak kertjükben természet csekély holmiukkal már nem tudták kielégíteni a nagy keresletet. Így lassanként a zöldségtermeléssel kiterjeszkedtek településükhöz legközelebb eső földjükre is. A határon legelsőbben Szilágyi György kezdte meg a veteményezést. Példáját mások is követték s nemsokára a Magyar-utca végéhez közeleső Berek nevű határrészt együttesen zöldségeskertté változtatták.

A zöldség szállítását e kezdeti időben tekerccsel fejre tett *alacsany vívásu* kerek vesszőkosarakban bonyolították le.

E kosarak nagyságát készítői, rendszerint rendelésre, a benne szállítandó zöldség neme szerint szabták meg. Magassága a legnagyobbiknak is alig ért el egy *bakkarasz*-nyit (a hüvelyk- és mutatóujjal mért arasz), viszont a legkisebb csak négy ujj magas volt (24. kép). Az előbbiben káposztafelét, murkot, petrezselymet, az utóbbiban pedig ugorkát, paradicsomot vittek.

A zöldség piacrahordása talán a legnehezebb szállító-munkákhoz tartozott, amelyet az asszonynépség végezhetett. A fiatalság mégis örömmel csinálta, s amint a mostani öreg-asszonyok elbeszélik, leánykorukban szórakozás volt számukra, ha mezei munka helyett a zöldség felhordását végezhették. Pedig azért a csekély szórakozásért, mely útközben a többi leányokkal való *eltircselés*-ben állott, nagyon meg kellett dolgozniuk. Aki a zöldségcipelés megkülönböztetett feladatát másnapra kiérdemelte, melegebb időben nem aludt benn a házban, hanem csak úgy ruhástól ráfeküdt a pince fedelére s párnaképpen feje alá tette az elkészített tekereset. Így készakarva kényelmetlenné tették fekvőhelyüket, hogy ne alhassanak el mélyen és meghallják az ébredést jelző éjjeli *kokasszollást*. Sebtében felkeltek és a pince *gátörjá*-ból előhozták a megrakott kosarakat. Hármasával, négyesével összerakták úgy, hogy a nehezebbik alul kerüljön s a kényesebb holmit emennek tetejébe tehessék. Összerakáskor mindenik kosárra egy-egy *mérőkosárt* borítottak. Ez kisebb-nagyobb tányérnagyságú lapos, fonott kosár volt, szélein kétujjnyi rárával (26. kép; az élére állított kosár). Piacon az áru kimérésére szolgáló kosár cipeléskor a zöldséget védte a ráhelyezett kosarak közvetlen nyomásától.

Éjjel egy óra körül indultak, fejükön a megrakott kosarakkal (25. kép). Az úton összetalálkoztak s négyen-ötön összeverődve, csoportosan igyekeztek a Szent Mihály-templom felé. A tarka leánysereg között itt-ott egy-egy fiatal legény is feltűnt, mert ahol nem volt leány a családban, ott a fiúk dolga volt a piaci árut felhordani. A Főtérre felérve, kiválasztották a templom körüli forgalmasabb helyeket s kosaraikat lerakták. Aki éjjélkor elaludt, ilyenkor megbánta: az élelmesebbek elfoglalták a jó piaci helyeket s a hosszanalvóknak csak egy-egy félreeső, eldugott zug maradt. Itt rövid ideig elbeszélgettek egymással a különböző utcabeli leányok, legények, meghányták-vetették a tegnapi történeteket, aztán sietve visszaindultak a többi terüért. Sokszor versenyre keltek a Kül-Közép-utcaiak a Kül-Farkas-utcai fiatalsággal: ki tér vissza közülük másodsor hamarabb? Rendszerint a Kül-Farkas-utcai fiatalság volt a győztes. Valamivel közelebb is estek a Főtérhez s a Trencsintéren (a mai Hunyadi-tér) keresztülvágva, megrövidítették útjukat. Ahogy kiértek a Bel-Közép-utcára, ujjongva intettek a mögöttük száz-kétszáz lépéssel elmaradt Közép-utcai leányok felé. Így egymást buzdítva végezték a nehéz cipekedő munkát, nem jutott eszükbe panaszkodni, s a verseny nagy izgalmaiban

még azt is elfelejtették, hogy immár negyedszer térnek vissza a megrakott kosarakért. Mire hasadt a hajnal, készen voltak a szállító munkával s egymás mellett szépen felsorakozva, ott állottak a piacon a zöldséges kosarak.

Népesebb családoknál egymásközt felváltva végezték a zöldség szállítását. Eleinte csak hetenként kétszer, hétfőn és csütörtökön mentek a piacra árulni, de később, amint a zöldségtermelés a határra is kiterjedt, a tejhordással egyetemben e cipekedés is mindennapivá vált.

A kosarak hazahozatala már sokkal hamarabb ment. Délfelé mind egy szálíg kiürültek, s az üres kosarakat egymásba rakva, a 10—15 darabból álló kosártornyot bámulatos ügyességgel egyensúlyozva vitték fejükön (27 kép).¹ A városi polgárok elhűlve fordultak meg egy-egy hóstáti után: három méternél magasabbra felrakott kosártoronnyal, a kéz segítsége nélkül, könnyedén, hetyke testtartással lépkedtek tova az utca macskakövein.

A hóstátiak zöldségtermelése a századfordulón annyira fellendült, hogy gazdasági életük megváltoztatását vonta maga után. Ez abban állott, hogy az állattenyésztés és gabonatermelés háttérbe szorult s helyét a fáradtságosabb, de jobb jövedelmet hozó zöldségtermelés foglalta el.

A lényegesen megszorodott termények elszállítására az eddigi lapos vesszőkosarak kicsiknek bizonyultak, helyettük mély és öblös kosarakat költettek. Az egyes zöldségfélékhez mértén ekkor kialakultak a hóstátiaktól ma is használt kosárfajták.

Legkisebb közöttük az öt-tízliteres fehér vesszőből készült *ugorkáskosár*. Peremét némelykor sötétebb vesszőből fonott ráma díszíti (26. kép; az alsó kosár). Nevét onnan kapta, hogy legtöbbször ugorkával töltötték meg. Régebben ezzel a kosárral tanultak a 8—10 éves gyermekek fejenhordani. A kis kosarat szép harmatos ugorkával kirakták s tekerccsel a fejükre tették. Így mentek idősebb nénjük mellett, aki a nehezebb kosarakat vitte. Az első héten nehéz volt megszokni az ide-oda billenő kosár tartását. Megfogták két kézzel is, hogy a drága holmi ki ne boruljon belőle. Később már csak egy kézzel kellett tartaniok, majd lassanként teljesen elengedték. Idősebb testvérüknek oktatása s az előttük haladó többi hóstáti leányok jó példája megtanította ezeket a *nevendék* gyermekeket is, hogyan kell a mozgó kosarakat ügyesen egyensúlyozni. Az ügyesebbek már tízéves korukban két kosár vitelére is vállalkoztak. Ritka volt az olyan idétlen gyermek, aki még ekkor sem tudta megtanulni a társaiba oly könnyen beidegződött fejenhordást. Pedig ez

¹ Aki ezt elbeszélte, megkértem, hogy mutassa be az üres kosarak régi szállítását. Megpróbálta, de már nem ment olyan könnyen s félkezével kellett tartania, hogy el ne dőljenek (27. kép).

nagy baj volt, mert ha most nem szokta meg, később hiába próbálta megtanulni.

Nagyság szerint ezután következik a 15 liter körüli *paradicsomas* és a 20 literes *litèrvikás* kosár. Salátát, paréjt, paradicsomot, murkot, petrezselymet vittek és visznek ki ma is benne a piacra.

A hóstátiak legnagyobb kosara a *nagyvikás* kosár (30 literes). Régebben ezt is fejen vitték. Ma is használják s különösen őszi vásárkor sok van belőle a piacon. Mint régen, most is káposztafélék és céklát osztanak el bennük. Ez is fehér vesszőből készül, de van zöld vesszőből font testvér-párja is. A zöld vesszőjű nagyvikás kosárral *készíteni* mennek, azaz a földekről ezzel hordják be még ma is a megtakarítatlan zöldséget, hogy ezzel a fehér kosarakat a sártól és piszoktól megkíméljék. Készíteni nyáron olyan tájt indulnak el, hogy mire kiérnek, hanyatlóban legyen a nap, mert a leszedett zöldség, ha az éles nap rátűz, hamar megfonnyad. Hajdanában, visszafelé jövet, a cipekedésben azok is segítettek, akik kapálni voltak oda. Alkonyatkor egy-két jól megrakott kosárral fejükön, dalolva jött meg a legények és leányok hazatérő hosszú sora.

Azóta megfordult a világ *sörja*. Az 1912. évi tagosítás egyenes, megmásíthatatlan irányt szabott a hóstáti gazdálkodás fejlődésének. Az egykori „külvárosi marhás emberek“ az ugarrendszer megszüntetésével beállott legelőhiány miatt az állattenyésztést csaknem teljesen abbahagyták. Az egytagban kiosztott birtok gabonatermelésre sem volt olyan alkalmas, mint elődjük három fordulóban megosztott földje. Az ezután következő szabadgazdálkodás mindenképpen a zöldségtermelésnek kedvezett. Az ugrásszerűen fejlődő város hatalmassá nőtt szükséglete pedig szép reményekkel kecsegtette a hóstátiakat.

A tagosítás után megszűnt a zöldség fejenhordása is. Az egyes gazdák, messze fekvő birtokukról, a sok zöldséget nem tudták behozni fejen, s a piacra sem szállíthatták már így a több hold földből kikerült terményeket. Szükségessé vált egy gyorsabb és erősebb szállítóeszköz, mely a fejenhordást felválthatta. Így a mezei munkát végző nehézkes ökorszeker mellett tömegesen megjelennek a könnyűmozgású, egyes lószekerek is; ezeknek használata a század elején Hóstátban még ritkaságszámba ment. Nagy gazda volt, aki lószekeret is tarthattott. A fejenhordásnál segédeszközként használt vesszőkosarak, nagyságukban változatlanul, a lószeker derekába kerültek. Most a szekér szállítja, gyorsabban és könnyebben, mint a bakon ülő hóstáti legény nagyanyja, aki még fejen cipelte a holmit. Ez hozza haza a nagy, zöldhajú vesszőből font kosarakat, tele a holnap zöldségpiac zsenge remekeivel. Innen megtisztítva átrakják a tetszetős fehér kosarakba. Ugorkát, paradicsomot, újkrumplit, mindent a maga helyére. A tornácon sorbaállítva itt várják a holnap korareggeli elindulást.

Mostanában, különösen téli időben, a szegényebb hóstáti rétegek között még fel-feltűnik a régi fejenhordás szokása. Ha reggel — egyéb munka híján — még lószekerrel viszik ki a veteményt, délbe, mikor már jórésze elkelt, a megmaradt zöldséget és az üres kosarakat fején viszi haza az idősebb hóstáti asszony. A mostani menyecskék közül kevesen tudják fejükön hordani a kosarat,¹ de az idősebb asszonyok is megfogják félkezükkel, hogy az elborítással járó szégyennek elejét vegyék.

A hóstátiak életében egykor oly nagy szerepet játszó fejenhordásból csak csonka, szakadozott foszlányok maradtak meg. Nehéz ma ezekből teljes képet alkotni. Egy emberöltő távlatából ki tudná felsorolni a már akkor haldokló fejenhordás valamennyi válfaját, s azokat a szép régi szokásokat, amelyek ezzel kapcsolatban kifejlődtek. Amit erre nézve összegyűjthettem, a fentiekben immár bemutattam. Még csak néhány apróbb töredéket szeretnék ismertetni.

Homályos emlékként él a kis gyermek hajdani fejenhordása. Szegényebb családokban, ahol nyáron kicsi és nagy egyformán elment a mezőre dolgozni, nem lehetett kivétel a szoptatós anya sem. Az öt-hathónapos gyermeket egy párnával kibélelt nagyvékás kosárba ültette és a gyermek derekát egy hosszában kettéhajtott hosszú törülközővel kétszer kereken csavarta úgy, hogy végül a törülköző két vége, ellentétes irányban, a hátánál találkozzék. A törülköző fennmaradt végeit rákötötte a kosár két fonott fülére. Így a gyermek bárhogy rugkapálózott, a gúzs erősen tartotta és nem engedte kiesni a kosárból. A szoptatós anya csak reggeli után indult, legtöbbször gyalogosan, mert a család jóval hamarabb kiment az ökörszekérrel. A gyermekhordókosarat tekercsel a fejére tette s vállára vette a kapát vagy gereblyét, ami éppen kellett. Mire kiért, az alkalmi bölcső egyenletes mozgása következtében, el is aludt a gyermek. Künn sem volt sok baj vele. Letette a föld szélén, két-három kukoricaszárát összeborított felette és kötényét ráterítve árnyékos sátrat varázsolt a kosár fölé. Délbe megsoptatta, s a kötényt megigazította a nap járása szerint. Aztán tovább dolgozott. Mire alkonyatra járt az idő, felkerekedett a család s szekéren hazaindultak. Az anyának most már nem kellett fején cipelnie a kosárbölcsőt, mert az ökörszekeren ölébe vihette haza gyermekét.

Miután a város fejlődésével a Hóstátban betiltották a házi sütökemencék használatát, a kenyértésztát is fejen hordták a pékekhez megsütni. A litervékás vagy nagyvékás kosarat egy fehér abrosszal kibélelték, majd jól belisztezve, a dagasztóteknőből beleborították a megkelt tésztát. Az abrossz fennmaradt

¹ Még ha akarnáksem tudnák, mert azóta megváltozott a hajviselet. Régebben hátul viselték a kontyot, ma pedig a fejük tetejére csavarják, ahova a tekercs kerülne.

négy csücskéjét pedig ráterítették a tészta tetejére. A kosarat tekerccsel fejre téve indultak a sütődék felé. A megsült kenyeret pedig, a kosárba élére rakva, szintén a fejükön szállították haza.

Ma, nyaranként, mikor sok napszámot fogadnak s több kenyérről kell gondoskodnia a hóstáti asszonynak, lószekérrel viszik és hozzák a kenyértésztát, illetőleg a kisült kenyeret. De télen, mikor a családok csak maguk számára sütnek, nem tartják érdemesnek a szekérbe befogni, hanem éppen úgy mint régen, fején viszi el akár az asszony, akár az ember.

Végül meg kell említenem a *vikástarisnya* fejenhordását is. Ezt férfi és nő vegyesen végezte. Szegényebb sorsúak, akik egyszerre csak egy vékával öröltettek a malomba búzát, árpát vagy kukoricát, nem cipelték zsákba ezt a kevés terményt, hanem egy vékástarisnyába töltötték. Majd apróra összeszedték, összehajtogatták a tarisnya száját és madzaggal bekötötték. Az így elkészített tarisnyát cipelője két oldalt megragadta és csak úgy tekeres nélkül a fejére tette, szájával oldalt, előre vagy felfelé fordítva, a szerint, hogy ki miként szokta meg. Aki nem volt biztos abban, hogy a tarisnyát jól bekötötte, az felfelé állította, a másik viszont jobban tudta vinni, ha előre buktatta a tarisnya száját. Hátrafelé azonban sohasem fordították a tarisnya bekötött felét, nehogy a kötő észrevétlenül meglazuljon s útközben kifolyják a gabona jórésze. Órlás után a liszttel megtöltött tarisnyát szintén így fejen hozták haza.

A fejenhordást, nagy vonalakban, ezzel áttekintettük. A fentebbiekből látható, hogy e művelet milyen széles területet foglalt el a hóstátiak teherhordásában. Természetesen addig, míg ez az érdekes szállítási mód olyan fejlettséget ért el, hogy a hóstátiak jellemző sajátságává válhatott, hosszú idő telt el. Eleinte elszórtan jelentkezett, amint a nyomok mutatják a zöldség-hordás területén, majd a tej fejen szállításának fokán túljutva kiterjeszkedett a teherhordás mindazon területeire, melynél a szállítandó anyag és mennyiség fejenhordásra valamennyire is alkalmas volt. Egészen érthető a hóstátiaknak azon törekvése, hogy az egyszerűbb teherhordás-szükségletekből minél többet igyekeztek fejenhordással elvégezni. Így volt legkönnyebb a teher cipelése, s a biztos egyensúlyozás beidegződésével, valóságos élvezetet jelentett számukra.

A kialakult szállító segédeszközök nem örződtek meg, hanem a fejenhordás élettartama alatt, a kor haladásával lépést tartva, állandóan változtak, fejlődtek. Rövid hatvan év alatt a mokányoktól készített tejhordócsebret — a díszes réz-abroncsos csebren keresztül — a tejhordókosár váltja fel, s a benne hordott feketeszínű cserépből készült kúpáscsuprok helyébe bádogkondérok kerülnek. A gyors haladást nem lehetett feltartóztatni. A mély vesszőkosarak megjelenése után

szélesen kiteljesedett fejenhordás szinte máról-holnapra megszűnt.

A hóstátiak fejenhordása rövidéletű volt: az első nyomok az 1850. év után mutatkoznak s egy jó félszázad múlva, az 1912-t követő években majdnem teljesen eltűnik. Korai halálát az ugarrendszert követő szabadgazdálkodással nélkülözhetetlenné vált lószekér elszaporodása okozta. A fejről — szállító segédeszközeivel együtt — a szekérbe vándorolt a holmi, de a könnyebb teher cipelésében a két kéz veszi át szerepét.

2. Teherhordás nyakbavetve.¹

Az *őzbúza* és a tavaszi *söriárpa* elvetésekor a hóstáti ember nyakába vetett abroszban cipeli a *magat*. A *vetőabrosz* majdnem kivétel nélkül minden családnál fehérszínű, esetleg színes csík tarkítja. Oldalai rendszerint másfélméteresek. Jobbmódú házaknál erre a célra külön abroszt tartanak, de megfelel a célnak, ha asztalterítésre is használják. Fontos az, hogy vetés előtt ki legyen mosva, mert azt tartják, hogy a lisztes abroszból vetett búza üszkös lesz.

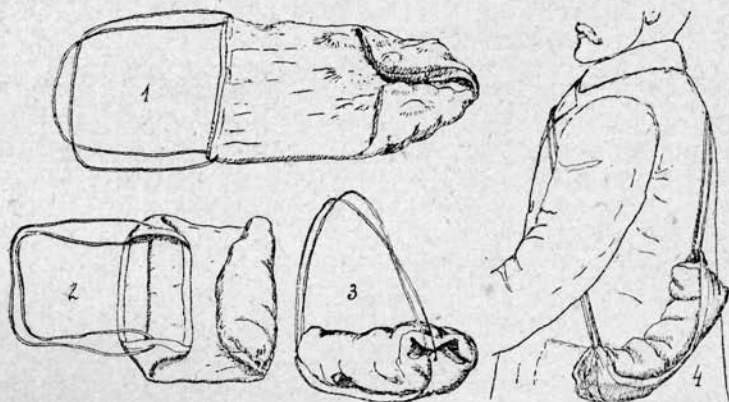
Vetéskor az összehajtogatott abroszt a zsákokat vivő ökörszekér *sorogjaládájába* viszik magukkal. A szekérrel a föld jobbsarkán állnak meg, mert innen indulnak a vetéssel. A vetőember előveszi az abroszt s két sarkát kettősbogra összeköti. A keletkezett nyílásba befűzi jobbkarját egész a hónaljig, majd fejét is átdugja rajta. Az abrosz két lelógó csücskét pedig balkézben szorosán összefogja s így a beöntött mag tartásában a nyaknak a balkéz is segít (29. kép). Aztán megtölti az abroszt a hátulsó zsákok egyikéből egy litervéka maggal, majd a föld jobbfelén megáll és *elén-t* vagy *elő-t* (irányt) *veszem maga elejé* és úgy megy a *főt hosszába*. Lépésről-lépésre haladva egyenletesen tele szórja maggal a *borozdaajt* és a *borozdatetőt*. Sokszor a hosszú földnek közepére sem ér s abroszából már is kiürül a mag. A vetőember nem mozdulhat ki lépéséből, hogy újabb vetőmagot vegyen, mert visszatértekor könnyen eltévesztheti azt a helyet, ahol abbahagyta a vetést. Ezért magával viszi 8—10 éves fiát is, hogy a litervékással, vagy újabban a vederrel, utána hordja a magot. Ő a *makhördő*, amint Hóstátban nevezik.

A húsz méter széles földet három *pásmá*-ból szokták bevetni s közben nincs megállás, pihenő. Bizony eláll nyaka, válla

¹ A fejenhordás teljesen elszigetelten áll e fejezet többi teherhordási módja között, mert itt az egész terhet egyedül a fej viseli. A most következő részeknél már nem tudunk a munkát végző testrészek szerint éles határvonalat vonni, mert a cipekedésben az egyes testrészek nem különülnek el világosan, hanem egyik a másiknak segítségére van. Így a további felosztásunk némiképpen erőszakolt.

és balkarja annak, aki egyszerre 3—4 zsák magot vet el. Bár több testrészt osztozik a teher viselésében, a vetni való mag cipelése mégis a legkimerítőbb teherhordó műveletek közé tartozik.

A régebbi időben, mikor még három fordulóra oszlott fel Kolozsvár határa, a hóstáti gazdák marhájukat az ugarnak hagyott földjükön legeltették. A jószág őrizetére minden háztól indult valaki: szegényebb ember legkisebb gyermekét, fiát vagy leányát küldte velük, akire már rábízhatta félvagyonát jelentő marháit, gazdagabb családoknál pedig a béres dolga volt legeltetni járnit. Mivel naphosszat ott maradtak, tarisznyába élelmet is vittek magukkal. Hóstátban az ugarra járó gazdaggyermek vagy béreslegény ételes tarisznyáját másképp kötötte meg és másképp is viselte, mint ahogy azt egyéb alkalmakkor szokták hordozni. A kendőbe kötött kenyeret, szalonát és hagymát miután besüllyesztették a tarisznya fenekére,

6. kép.

A nyakbavetett tarisznya kötési fokozatai.

két csúp-ját háromszög alakban visszahajtották és óvatosan, hogy a hajtás megmaradjon, a tarisznyát felgöngyölítették (6. kép 1., 2.). Majd a felcsavart részt behúzták a tarisznya szétnyitott szájába (6. kép 3.) és itt elegyengették, jól benyomkodták különösen a szélein, ahonnan a *tarisnyakötő* indult. Útra készen volt a tarisznya, csupán fel kellett venni. A tarisnyakötőt fejükbe vetve, balkarjukat átfűzték rajta. A tarisznya így gazdája *balhúnya* alá került, a csípő tájékára (6. kép 4.).

Aki legeltetett, nyakába vetett tarisznyáját egész nap oldalán lógatta. Nem is tehette le, hisz az ugaron legelő marhákat követnie kellett, vigyázott reájuk. Csupán délben pihent meg rövid két órára. Ilyenkor valamennyien a közeli patakhöz

terelték az állatokat. Itt itattak s amíg *deléltették* őket, addig egyszerű ebédjüket ők is elfogyasztották. Csoportokba verődve : gazdaggyermek jó pajtásaival, béreslegény a szomszéd béresével, tüzet raktak és szalonnájukat megsütötték. Ha nem volt szűkmarkú a háziasszony, jóllakhattak a tarisznya tartalmából, sőt az ebédnek szánt kenyérből, szalonnából még a béreseknek is maradt *ozsonnyára*. Úgy két óra felé felszedelőzködtek. Tarisznyájukat az előbbi módon felcsavarták s nyakukba vetették. Szürkületig tovább legettettek.

3. Vállonhordás.

Régebben a hóstátiak kétvékás tarisznyát is használtak s ezt, mint az iszákot a környező faluk lakói, vállukon átvette cipelték. Lisztet, gabonát, paszulyt vagy lucernamagot szállítottak benne, ha a fejen vitt egyvékás tarisznya erre kicsinek bizonyult, de a szállítandó termény mégsem volt olyan sok, hogy nagyobb zsákot kelljen elővenni érte. A tarisznyát lazán, nem egészen színültig megtöltötték s szája bekötése után tartalmát derekánál elfelezték, megcsavarták, majd jobbválukra fellendítették. Így a terhet válluk igazságosan megosztotta: előre és hátulra is egy-egy vékával jutott. A kétvékás tarisznya használata kiment divatból s mostanában csak ritkán találkozunk vele.

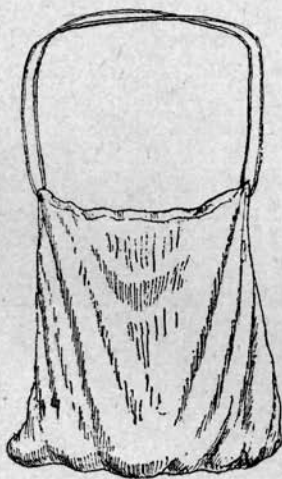
A zsákot szintén jobbvállon hordják Hóstátban. Vállra-emelésének módját a zsák nagysága és tartalma határozza meg. A háromvékás *csohan*-zsákot jóerőben lévő ember maga teszi fel vállára. Az előtte szájával felfelé álló zsákot balkezevel félbaloldalt, jobbjaival pedig féljobbaldalt derékon ragadja és a levegőben tengelye körül átfordítva, egyetlen mozdulattal jobbvállára emeli. Súlyos búzaszemmel teli zsákoknál, ha tartalmuk a négy-öt vékát is meghaladja, a vállratevéskor más is segédkezik. Ilyenkor a vállra vevő balkezevel marokra fogja a zsák összekötött száját s térdében kissé meghajolva jobbjaival átkarolja a zsák derekát. Aki a feltevésben segít, az megragadja a zsák földön lévő csúpjait (sarkait) és *hop!*-ra fellendíti a zsák alját, míg a felvevő ember jobbkarja emelésével igyekszik segíteni. A balkéznek csupán az a szerepe, hogy emelés közben az előrebukástól visszatartsa a zsákot.

Cipelés közben a jobbvállra tett zsákot előlről a jobbkézzel szokták tartani, hogy egyensúlyi helyzetét ezáltal megszilárdítsák, a felemelt felsőkarral pedig, nagyobb érintkezőfelület létrehozásával, biztosabbá tegyék a zsák vállon maradását. Ilyenkor balkezüik helye rendszerint a csípőn van (30. kép). Hosszabb út alkalmával, ha elfáradtak, karjuk szerepét felcserélik: balkézrel átnyúlnak a zsák száját tartani, jobbkarjukat viszont — a tartó váll kiszélesítéséért — csípőre támaszt-

ják (31. kép). Ezt az utóbbi fogást alkalmazzák akkor is, ha a zsákot le akarják tenni. A jobbkar ilyenkor elhagyja a csipőt, felnyúl és derékon karolja a zsákot. Ha a zsák kisebb fajta, akkor a cipelő ember derékban előrehajol és a zuhanástól jobbkarjával óvatosan visszatartva, karján át lassan fenekére buktatja. Letevéskor nagyobb zsákokat nem buktatnak előre, mert a jobbkar a ránehezülő súlyos terhet nem tudja visszatartani s ha zsák vállukról hirtelen leesik, feneké több helyen kihasad. Ezért a négy-ötvékás zsákokat jobbkarral derékon átölelik s oldalt, a kar állandó lejjebb engedésével, a térd fokozatos behajtásával, csendesén a földre bocsátják. Mindkét esetben a zsák száján lévő balkéznek segítő szerepe van; a leeresztési műveletben a zsák elejét a balkéz kormányozza.

Ötvékásnál nagyobb zsákot ritkán használnak a Hóstátban. A hatvékás zsáknak, mivel cipelni kínosan lehet, *embèrhóhér* a neve.

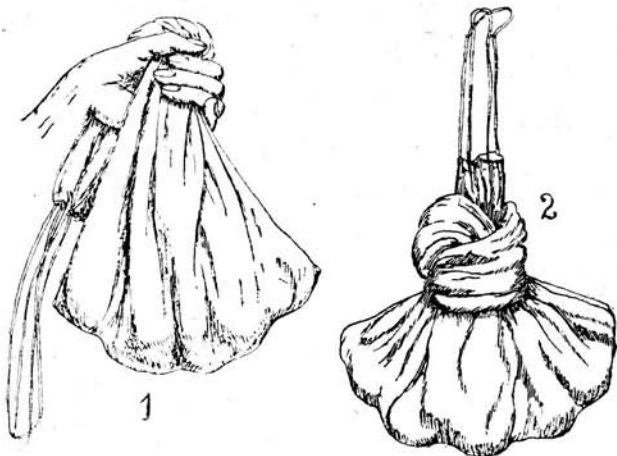
A zsákhordást a férfinem fiatalabbja végzi. Leginkább a malomba búzát visznek és onnan lisztet hoznak benne. E cipekedési munkában mind kevesebb állandóságot figyelhetünk meg, mert a zsák hordását az első világháború utántól nagyrészt a könnyű lószekérrel végzik s ma csak a szegényebb gazdák körében találkozunk a zsáknak vállon való cipelésével.

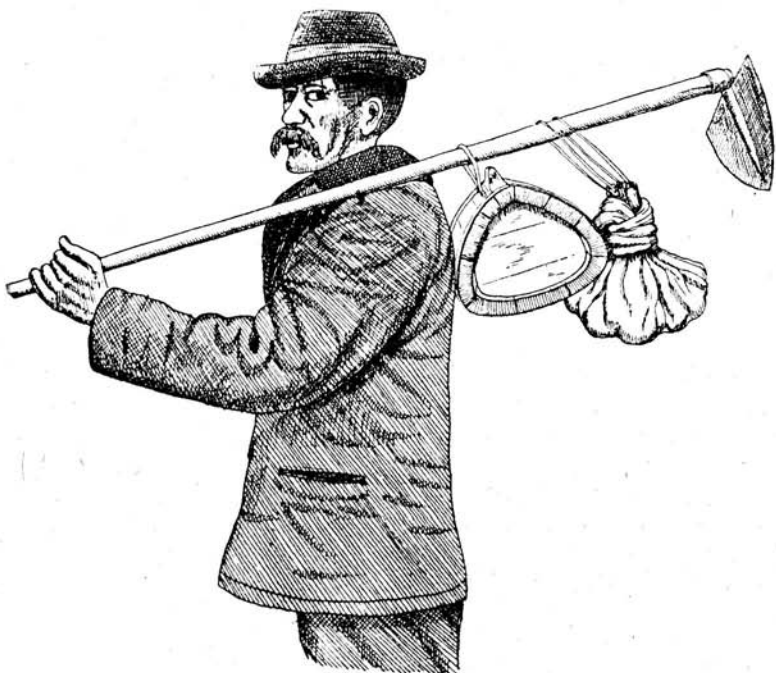
7a. kép.

Vikástarisnya.

Nem közvetlenül a vállon, hanem kapa-, kasza- vagy gereblyenyélbe húzva viszik magukkal mezei munka alkalmával a *frustukostarisnyát*. (9. kép). Amint a neve is mutatja, a mezőn dolgozó hóstáti ember hajnalban, amikor munkába indul, ebbe a tarisznyába köti be reggeliét: egy jó karéj kenyeret és egy darab szalonnát. Tulajdonképpen ugyanaz a vékástarisznya ez, amit másképp megkötve nyakba vetve is viselnek (7a. kép.) Kötése a következő képpen történik: balkézrel megmarkolják mindjárt a tartalma fölött s a kézfej mögött lecsüngő részt jobbkézzel a kar alatt áthozva egyszerűen — amint kitelik belőle — a tarisznya testére csavarják, majd a fennmaradt tarisznyakötőt a kihúzott balkéz helyén támadt nyíláson átfűzik (8. kép 1., 2.). A keletkezett bogot megszorítják, elegyengetik. Azt tartják, hogy a megkötött tarisznyát annál könnyebb vinni, minél rövidebb az áthúzott kötőrész. Ügyesebb emberek, akik nem restelik a fáradságot, úgy ráfacsarják a tarisznya-

8. kép.
A tarisznya bograkötése.

9. kép.
Kapanyélbe húzott légøj és frustukostarisnya szállítása.

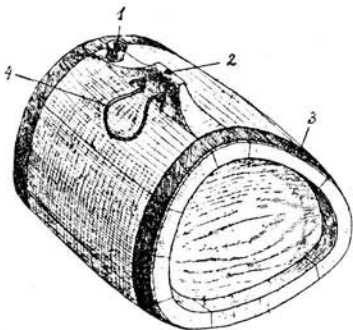

kötöt, hogy a kihúzott rész alig ér be egy vastagabb kapanyelet.¹

A tarisznya eddig ismertetett viselés módjai között a Hóstátban leggyakrabban az utóbbi fordul elő. Az így kötött tarisznyába nemcsak reggelit szállítanak, hanem kaszáláskor benne viszik ki a kaszát élesítő szerszámokat is. Régebben, ha a hóstáti ember vidékre indult, holmiját bograkötött tarisznyába, botjára akasztva vitte magával.

A tarisznya cipelésekor emelőként működő botot vagy szerszámnyelet a szerint, hogy ki mikép szokta meg, jobb- vagy balvállon hordozzák. A tarisznyának ezt a fajtáját a nők nem viselik.

A szerszámnyelen függő tarisznya mellé legtöbbször ráhúzzák a vízhordó *légéj-t*² (10. kép) is; ennek vállon való szállítására régebben pipaszár formájú *légéjtartórúdot* használtak. Ma a vízzel teli légelyt úgy helyezik el a kapa vagy a kasza nyelén, hogy oldala cipelőjének hátára támaszkodjék s a tarisznya mögötte foglaljon helyet (9. kép).

10. kép.

Légéj.

1. *ivójuk* (benn egy átlyukasztott tetejű sárgarézből készült gyűszű), 2. *szelelőjuk*, 3. *abroncs*, 4. *file*.

áramló levegő nyomása könnyíti meg tartalmának az ivólyukon való kicsurgását. Mezei munka közben a légely körben jár: aki megszomjazik előveszi a fa vagy bokor tövéből és iszik belőle.

¹ A könnyebb szemléltetés kedvéért az idevágó ábrák készítettésében erre nem voltam tekintettel.

² A légely lekerekített csúcsokban végződő háromszög alapú, hengerhez hasonló hordócska, melynek palástját szélesebb, puhafából készült dongák képezik. Alap- és fedőlapja hornyolt, melyeket készítője kárával a dongákba faragott ontorába (keskeny csatorna) erősített, hogy a víz ne szivároghasson keresztül. A dongákat széleinél egy-egy kétujjnyi széles abroncs tartja össze. A legfelső donga aránylag keskeny és keményfából készült. Egyik szélén van a tágasabb ivólyuk. A dongát közepe fele csúcszerűen kifaragta mestere s ennek tetejébe találjuk a szűkebb méretű szelelőlyukat. Ez alatt, a csúcsos rész tövéhez, két karika-szerűen legörbített szeggel fogják oda a légely fülét.

A légely nagysága változó : ma általában négy-ötlitereseket használnak, de régebben nem volt ritka a tizennégy-tizenhatliteres légely sem. Ezt a nagyobb fajtát már nem a vállukon vitték, hanem kezükben lógatták, vagy pedig ha ökörszekérrel mentek, akkor a lajtorja felső állára akasztották a légely számára felszerelt horogba. Vannak olyan légelyek is, melyeknek alsó dongájából négy apró lábat faragott készítője, a szász kádár, s díszítésképpen különböző szélességű sötétszínű facsikokat ékelt dongái közé. Némelyiknek abroncsa rézből készült, különösen abban az időben, mikor a rezescseber dívott a Hóstátban.

4. Csípő és derék szerepe a teherhordásban.

Mikor a hóstáti leány vagy asszony a boltba megy egyszerre több mindent beszerezni, egy nagyobb fajta ugorkáskosarat visz magával. A vásárolt holmit ebbe a kosárba elhelyezi, majd jobbesípőjére támasztja, hátulról átkarolja és fülét megragadva magához öleli (32. kép). Ha az úton elfárad, hasonlóképpen balcsípőjére teszi át kosarát. Sok hoznivaló esetén a terhet két kosárban, két csípője között megosztja.

Kisebb kosarakat csípőre támasztva a zöldségnemű fejenhordása idején is használtak. Ha egy-két kisebb kosár az utolsó menet alkalmával a fejről lemaradt, csípőjükön vitték ki a piacra. A teherhordásnak ezt a módját otthon a házkörüli gazdasági munkában a nők ma is alkalmazzák.

A csípőre támasztott ugorkáskosárral a füleskosár, de még inkább a szotyor használatát teszik fölöslegessé ; ezzel a Hóstátban még elvétve sem találkozunk. A karra fűzhető füleskosár ellenben — amit ők *karóskosár*-nak neveznek — kezd elterjedni és kiszorítja a csípőnhordás régi szokását.

A derékre kötött női és férfi félkötény teherhordó szerepéről is meg kell emlékeznünk.

A hóstáti nők kötényüket, a *ruhát*, felkötött állapotban, zöldség-hordásra is használják. Két alsó sarkát a ruha felső széleinél a pánt és a kötő mögé jól begyömöszölik (33. kép) s szedés közben zöldpaszulyt, paradicsomot vagy más apróbb zöldségfélét a ruha visszahajtásával keletkezett zsákszerű részbe sülyesztik. Mikor félig megtelt, a ruha elejét balkézrel felfogják, hogy a zöldség súlya alatt begyűrt sarkai ne csúszszenak ki. Ha súlyosabb zöldséget szednek, nem elég kézzel visszatartani a kötényben lévő terményt ; ilyenkor a ruha egyik sarkát

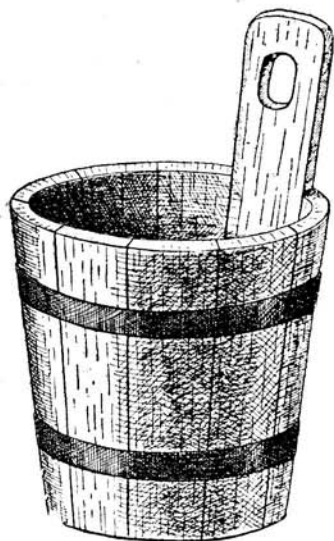
¹ A női *ruha* másfél méter széles és kb. egy méter hosszú, leginkább kék csíkos vászonból készült félkötény. Felül olyan sűrű ráncba van szedve, hogy szélessége itt harmadára (40—50 cm) zsugorodik. A ráncolt részt háromujnyi széles pánt tartja, mely mindkét oldalon egészen a gerincig hátranyúlik. Ennek végeit megtoldják a ruha kötőjével, melyet olyan hosszúra készítették, hogy hátulról ismét előre érjen és végeiből csokrot lehessen kötni. A ruha alsórészét szélességében három egymás-mellett sorakozó rövid hajtás díszíti.

átfűzik a kötő *máslija* alatt és az áthúzott végét a másik csücskével bograkötik (34. kép).

Lépésről-lépésre járva a ruha lassanként színültig megtelik. Ilyenkor óvatosan kilépkednek a veteményesföld szélére s tartalmát kosarakba ürítik. Az ugorka- és paszulymag elvetésekor is a ruhának ezt az utóbbi felkötését alkalmazzák.

A férfiak félköténye, a *sürce*, szintén szerepet játszik az emberi erővel történő teherhordásban. Szélessége megegyezik a női ruháéval, hosszúsága ellenben csak 70 cm, s élénk kékszínű anyagból készül. Felül nincs ráncba szedve, hanem *kórca* van; ebbe kötöként akkora *galandat* húznak, hogy derékon kétszer átérje gazdáját és elöl a *ködök* táján csokrot lehetesen kötni végeiből. Alul széltibe párosával két-két keskeny visszahajtás díszíti (35. kép).

Régebben általánosan viselték, dologidőben szélesre kihúзва, sőt vasárnap is ünneplőruhájuk fölé tiszta surcot kötöttek, melyet e pihenőnapon elöl keskenyre összehúztak. Ma ezt a régi alakú surcot kevesen viselik. A gazda legfeljebb tavasszal szól oda feleségének, mikor a mezőre készül: „*Hocc ide a sürcot, mèr a töröbúzáat abból vetem!*” Künn a határban a felkötött surc két csücskét balkézben összefogja, megtölti maggal és jobbkezelével *elcsabdassa* belőle. A kukoricán kívül a répa és a döblec *magat* is ebből vetik el. Szükség esetén, ha sürgős a zöldség leszedése, a férfiak is segítenek. Ilyenkor surcukat teljesen úgy használják, mint ahogy a nők kötényteherhordásával kapcsolatban fentebb láttuk.

11. kép.
Tejessajtár.

5. Teherhordás kézben.

Az emberi erővel végzett szállításokat tekintve, legszélesebb köre a kézbenhordásnak van. Szállítómunkája sokféleségében valamennyi testrészt felülmúlja. A szállítandó anyag minőségéből és aállítás körülményeiből adódó kézbenhordás mellett, más testrészek végezte cipekedésben a kéz mint segítő tényező működik. Így a kéz szerepét a teherhordómunkában, teljes pontossággal, nehéz megállapítani. E fejezet anyaga is csupán adatokat szolgáltat ehhez.

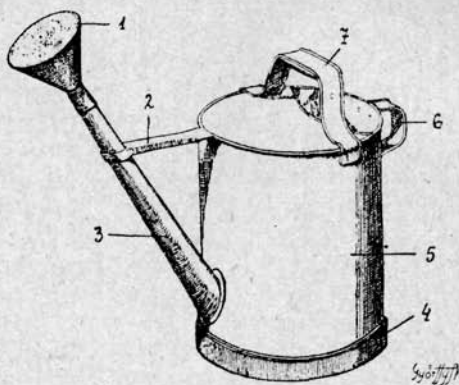
Félkézben, jobb- és balkéz között felváltva, hordják a *tejessajtár*-t. Régebben ez is keményfából készült s a szászrégeni kádárok árulták a kolozsvári vásáron

készült s a szászrégeni kádárok árulták a kolozsvári vásáron

(11. kép). Alig negyedméteres átmérőjű kerek alapját 30 cm magas dongák fogták körül, melyek felfelé kissé kiszélesedtek. Közülük egy majdnem félméter magasra kiemelkedett és ennek felső felén nagyobb ovális lyuk tátongott. A sajtár felemelésekor jobb- vagy balkezüik három közbelső ujját belülről átdugták e széles nyíláson és így kezükre függesztve cipelték a belefejt tejet. Ma valamivel kisebb, de teljesen azonos formájú pléhsajtárt használnak. Az istállótól a konyháig most ezzel hordják a tejet. A sajtár, régebben éppen úgy mint ma, ha kiöregedett tejhordó szerepéből és *megócskült*, nem dobják el, hanem más beosztást kap: az istállóból *ganélet* merítenek vele.

Mint félkézben hordozható szállítóeszközt, régebben a litervékást is használták. A házkörül egyik helyről a másikra leginkább magot és lisztet szállítottak vele. Ha kevés volt benne, akkor a litervékás dongájából kiálló, kerekre faragott rövid nyelét megragadták s kezükben lógatták, ha pedig csordultig tele volt, akkor mellükre emelték és másik karjukkal átöelve magukhoz szorították.

Az öntözőt, vagy amint a fiatalabb nemzedék nevezi, a *locsólót* (12. kép), szintén félkézben viszik. Cipelés közben *fésőfilit* balkezüikbe fogják, de ha *melegágyat* vagy *hidekfödöt* akarnak megöntözni *kannája* tartalmával, akkor *ódálfilinél* fogva átveszik jobbkezüikbe, hogy ezáltal ferde állásba kerüljön.¹ Öntözni rendszerint jobbkézzel szoktak, s csak ha jórésze kiürült, akkor veszik át balkezüikbe.

12. kép.

Öntöző vagy locsoló.

1. rózsája, 2. összekötője, 3. csüve,
4. abranca, 5. kannája, 6. ódálfile,
7. fésőfile.

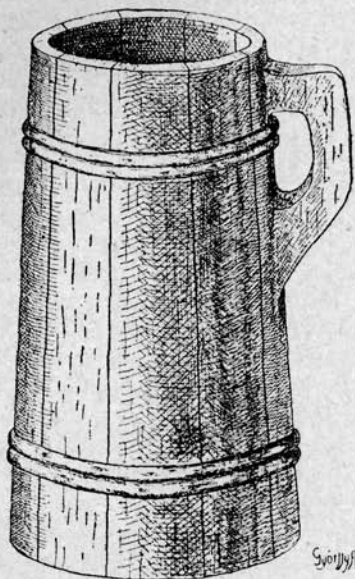
Amint már láttuk, a nagyobb légelyeket is nem vállra téve, hanem fülüknél fogva félkézben szállították.

Régebben a Hóstátban általános volt a *kártya* használata is (13. kép). Egyszerre kettőt vittek belőle két kezükben megosztva. A kártya 60—70 cm magas volt. Fenekét 20 cm-es átmérőjű kör alakú falemez alkotta, oldala viszont puhafa-dongából készült, melyet alul és felül egy-egy hasított mogyorófavesszőből készült faabroncs tartott össze. Az egyik dongáját úgy választotta meg készítője, a havasi mokány, hogy hosszába

¹ Az öntöző többi részének nevét l. a 12. képen.

kiálló, széles fület faraghasson belőle a kéz számára.¹ Alakja nagyjában, a csonkakúphoz közeledő hengerhez hasonlított. Űrtartalma 7—8 liter között mozgott.

Amíg új volt, a kártyával vizet hoztak a Szamosról. Különösen a férfiak munkája volt a víz kártyával való szállítása, mert a leánynépség fejre tett cseberrel végezte az ivóvízhordást.

13. kép.

Kártya.

A régiiek azt állítják, hogy a Hóstátban a kártyus használata megelőzte a fejre tett vízfordócsebert, mely a tejfordócseber mintájára fejlődött ki, de teljesen nem tudta kiszorítani s ezért a vízvezeték lerakásáig párhuzamosan találkoznak mindkét szállítási móddal.

Ha valaki nem ért rá, vagy restelte a cipekedést, a vízárustól is beszerezhetette szükségletét; ez vízhordókkal megrakott lovaszekerével naphosszat járta Hóstát utcáit. „Friss Szamos vizet, akinek kell hamaar!” — hangzott fel érkezését jelentő kiáltása. Sokan vettek tőle, hiszen olcsón adta: kártyájával egy krajcárért mérte, de ötért egy nagyobb csebert is megtöltött.

A kártya nem volt hosszú életű. Abroncsa meglazult, vékony fenéke hamar behasadt. Állandó otthoni javítgatásokkal, tatarozásával sikerült életét rövid időre meghosszabbítani. De ezután többé nem használták vízfordósra, hanem *beszűrkáták* és *muslékat* (moslékot) merítettek vele ki és be abból a hordóból, amelyet erre a célra készített kicsi fatengelyű, rúdnélküli szekér vitt a közeli szeszgyárba és onnan haza.²

A kártya már rég eltűnt a hóstátiak háza tájáról. A veder

¹ Itt említem meg, hogy a hóstátiak faedényüket két forrásból szerezték be: a finomabb kivitelű rezescsebert, légelyt, fasajtárt nagyvásárok alkalmával a szász kádároktól vették, viszont a kártyust, csebert és általában a kezdetlegesebben elkészített hasonló szállító segédeszközöket a havasi ruménektől vásárolták, akik gyakran keresték fel faedénnyel megrakott apró lovaikkal a hóstáti részeket.

² A kolozsvári hóstátiak állattenyésztésében ennek a Magyar-utcai szeszgyárnak nagyon fontos szerepe volt. Régebben a széna mellett a marháknak rendszeres táplálékul szolgált az innen kapott moslék. Mindennap érte mentek s a moslékhordás idővel annyira állandósult, hogy erre a célra kisméretű lajtorjásszekér fejlődött ki, melyre csak egy-két hordó fért fel. Rúdjai nem voltak s így a lovat csak hámfával

és a vizeskanna feltűnésével, amelyeket eddig helyettesített, teljesen elvesztette jelentőségét.

A tejhordás tárgyalásakor már említett csokrosan összefogott kondérok hordása is e fejezetbe tartozik. Ezeket is, arányosan megosztva, fülüknél fogva két kézben szállítják (19. kép). A tej szétosztásáért magukkal vitt félliterest ilyenkor hüvelykujjal fogják oda a kondérok oldalához. Ez a szállítási mód igen jellemző a hóstátiakra, mert a környező falukból iszákba sülyesztett kondérokban hordják szét a tejet.

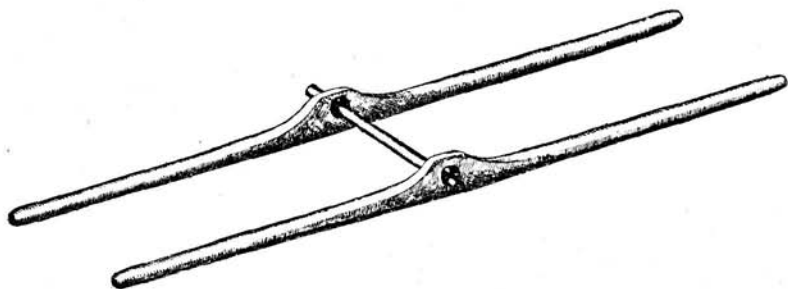
A vállon való zsákhordás mellett Hóstátban találkozunk karon, illetőleg kézben való szállítással is. E fajta cipelését leginkább csépléskor alkalmazzák, mikor a kicsévelt búzaszemmel megtöltött zsákokat ökörszekeren szállítják haza s míg a szekérhez érnek, egy rövid úton gyalog kell cipelniök. Ezt a szállítómunkát már két ember végzi. Az álló zsákot közrefogják és egymással szembefordulnak. Két egyoldalón lévő kezüket összefogják és kissé meghajolva a zsák összekötött szája alatti felső felét karjukra fektetik. A másik két szabadon lévő kezükkel megragadják a zsák földön lévő csúpjait és felemelik arra a magasságra, amilyen magasan a karjukra buktatott eleje is nyugszik. Ilyenformán a nagyjában vízszintesbe hozott nehéz zsákot félig-meddig oldallépésekben az ökörszekérhez cipelik. Oldalánál megállnak, arccal a lajtorja felé fordulva. Néhány lendítő mozdulattal, melyben a csúpokot fogó kezeknek is nagy szerepük van, a zsák karra támaszkodó szája felőli részét magasba emelik és ráfektetik a lajtorja felső állára, majd a felszabadult kézzel segítve, a fenekét is felnyomják annyira, hogy a szekérben álló ember egyetlen mozdulattal behúzhassa a zsákot. Ily módon a szekérbe szájával lefelé került a zsák, oldalával nekitámaszkodva a lajtorját befedő oldaldeszkanak. Ezt akarattal teszik így, mert ezáltal megakadályozzák a szem esetleges kifolyását. Ugyanis, ha a *zsákolók* gyengén kötötték be a zsák száját s ez a szekérben felfelé állva útközben kihajlik, akkor az idetóduló szem feszítése következtében a gyenge kötés hamar megenged, s a búza észrevétlenül kifolyik. Ezzel szemben a lefelé fordított zsák száján ha ki is *ódozik* (oldódik) a kötő, a búza jórésze a szekér derekában marad s csak kevés hull el a betömetlenül maradt deszkanyílásokon.

A hóstátiak régi, szénát szállító eszköze volt a *fijokhordórúd* is. Ma már csak emlékét őrzik, mivel használata a múlt század végefelé megszűnt. Régebben a gyűjtésre kész szénát 2—2½ mázsás csomókba *fëfijokóták* s ezeket két párhuzamosan aládugott fiókhordórúd segítségével két szénagyűjtő felemelte és elszállította az előre kiszemelt magasabban fekvő lapályos

fogták a szekérbe. Miután kártyánként megtöltötték a hordókat, felhasított zsákból készült terítővel lefedték tetejét és egy fakarika ráhúzásával oldalához szorították lelógó széleit, hogy útközben megakadályozzák a moslék kilocsogását.

helyre; itt boglyát raktak belőlük. A három méter hosszú és karvastagságú, gömbölyű fiókhordórudak végei menedékesen elhegyesedtek, egyrészt azért, hogy könnyebben csúszzanak a szállítandó fiók alá, másrészt pedig cipelés közben a kéznek is könnyebb volt a rudak fogása. Hossza és vastagsága miatt könnyű fából, rendszerint fenyőből vagy nyárfából készítették, hogy az amúgy is nehéz fiók cipelését a rudak ne súlyosbítsák. A fiókhordórudaknak való vastagabb, egyenes faágat, minden gazda maga vágta a közeli erdőből.

Újabban a fiókhordórudak használatát a szénagyűjtéskor alkalmazott állati erő teszi fölöslegessé. Ma már nem csinálnak mázsás fiókokat, hanem apróbb csomókba húzzák össze a megszáradt szénát. A gyűjtés módja is megváltozott. Nem a fióko-

14. kép.

Kettenhordórúdok és köszpácq.

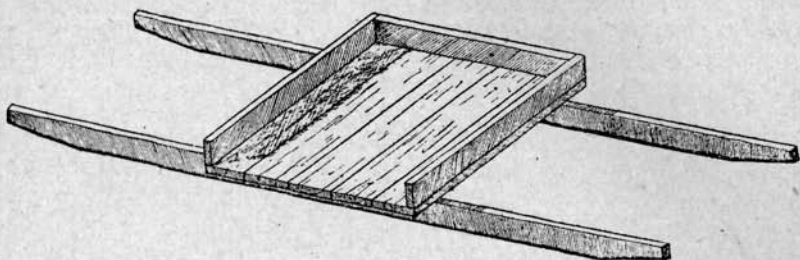
kat hordják egybe a készülő boglya köré, hanem a megkezdett boglyafenék vándorol, marhával húzott vontatófán csomóról-csomóra, míg betetejezik.

A cseber szállításakor a fiókhordórúddhoz hasonló szerepet tölt be a *kettenhordórúd*. Régi alakja, melynek használatára a Hóstátban is emlékeznek, a fiókhordórúd kicsinyített mása volt. Az egyenes és gömbölyűszélű rudak hossza, akárcsak a ma használatban lévőké, két méter lehetett, vastagságuk pedig a szállítandó teherhez viszonylott. A cseber felemeléséhez egy harmadik, rövidebb rúdra is szükség volt, ezt *köszpácá*-nak nevezték. Ezt keresztülhúzták a cseber két átlukasztott fülén, majd ketten a hosszabb rudak faragott végeit megfogva, a csebert közrefogták és a füleknél két oldalt kiálló közpálca alá támasztották. A felemelést és a szállítást óvatosan kellett végezniök, mert a közpálca állását a kettenhordórúdon, a felemelés következtében ránehezedő terhen kívül, nem rögzítette semmi s a cseber egy ballépés következtében a cipelő rúdpárból könnyen kiakadhatott, lezuhant és tartalma elfolyt. Az újabban használatos rudak az e fajta kellemetlenségeket kiküszöbölik. Ugyanis a mai kettenhordórudak közepén tenyérnyire kiszélesednek és

itt egy-egy átfúrt lyukba illesztik be a közpálca kiálló végeit (14. kép).

A közpálca rendszerint elhasznált seprűnyélből kerül ki, a kettenhordórudat viszont vásárokon szerzik be.

A kettenhordórúddal vitt 2—4 vedres cseberben régebben

15. kép.

Ganéhordósaragja.

ivóvizet vagy moslékot szállítottak a marháknak, ma pedig vizet hordanak a házuk mögött messze kinyúló kertjük öntözésére (36. kép). Öntözéskor az egyik rúdra akasztva magukkal viszik az öntözőt is. Ha a gazda növendék gyermekével végzi a vízfordást, beljebb fogja a rudakat, hogy a megosztott tehernek több, mint felét ő cipelje.

Még egy eszközzel kell megismerkednünk, mellyel a szállítást olyanformán végzik, mint a kettenhordórúddal. Ez az eszköz a *ganéhordósaragja*. Két 170 cm hosszú lapos rúd közepén alacsony, négyzet alakú (75 × 75 cm) háromoldalas ládikóból áll. Ezt a ládikót úgy erősítik a rúdra, hogy a ráma nélküli fele oldalra nézzen (15. kép). A ganéhordósaragjának határozott szerepe van a hóstátiak kertgazdálkodásában. Kora tavasszal, mikor a melegágyakat készítik, a *porganét* (földdel kevert porszerű trágya) ezzel szállítják. A saragja ládáját lapáttal magasra megrakják porganéval és ketten a rudak végeit megfogva elszállítják a készülő melegágyhoz. Itt a melegágy hosszába úgy helyezkednek el, hogy a ganéhordósaragja ládájának rámanélküli oldala a melegágy felé nézzen. A saragját a melegágy rámájára emelve, tartalmát így egyszerű megdőltes-

16. kép.

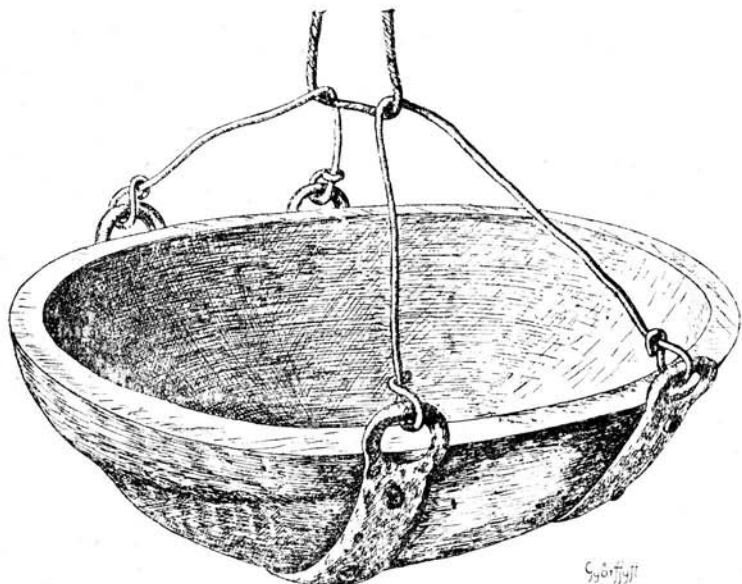
Ganéhordósaragja használat közben.

sel a deszkakeretek közé ömlesztethetik. Üresen szintén ketten viszik vissza megtölteni a kert sarkába felhalmozott porganécsomóhoz. A ganéhordósaragját használják még föld- és gazhordásra is (35. kép).

Végül meg kell emlékezni a Kalandos-társaságok két halottas szállítóeszközéről.

Az egyiket, a *medencé-t* (17. kép), mindjárt a sír készítésekor használták. Régebben ugyanis, kétnapi fáradságos mun-

17. kép.

Medence.

kával 4 m mély sírokat ástak. Ahogy az ásásban mélyebbre jutottak, a feltört földet már nem tudták egyszerűen ásójukkal a sír száján át kidobni; ilyenkor a föld kiemelésére használták a medencét. Ez fából készült, vastagfalú, félméteres átmérőjű, félgömbalakú eszköz volt, alján két párhuzamosan részegzett, durván kovácsolt vasabronccsal. A vasabroncsok mindkét oldalon a medence peremén felül emelkedtek s végeik karikászerűen kidudorodtak. Két egymáshoz közeleső karikába, vastagabb drótból készült, háromszögalakú fület akasztottak. A föld kiemelésékor kötelet húztak a medence fülein keresztül s a sír fenekére eresztették. Lenn, a mélyben álló sírásó ember földdel megtöltötte, kettő pedig a sír két oldalán egymással szembefordulva megragadta a kötéel végeit, és óvatosan, hogy tartalma vissza ne ömlőjk, a földdel halmozott medencét kihúzta. Fenn, a medence egyszerű felborításával felváltva üri-

19. kép. Tekercskészítés.

20. kép. Tejszállítás *fonat léhordó-kosár*-ban.

21. kép. Tejszállítás csokrosan összefogott kondérokban.

22. kép. Fejen mezőre szállítandó ebéddel megrakott kosár.

23. kép. Fejen vitt *debërke*.

24. kép. *Alacsany vívásu* régi zöldségeskosarak.

25. kép. Zöldség-hordás fejen régi vesszőkosarakban.

26. kép. Ugorkáskosár tetején mérőkosár-ral.

27. kép. Üres zöldségeskosarak fejenhordása.

28. kép. Veteménnyel megrakott vesszőkosarak a kolozsvári őszi-vásáron.

29. kép. Felkötött *vetőabrasz*.

30. kép. Zsákhordás.

31. kép. Zsákhordás.

32. kép. Szállítás csipőre támasztott kosárban.

33. kép. Cipelésre felkötött női ruha.

34. kép. Cipelésre felkötött női ruha.

35. kép. Férfi sùrc.

36. kép. Vízhordás a kettenhordórúddal.

tették ki tartalmát. Jó másfél napig tartott ez a szállítómunka, míg az utolsó medence földet is kihúzták az elkészült sír fenekéről. Munkájuk végeztével, a többi sírásó szerszámmal együtt, a medencét kapa- vagy ásónyelbe húzva, vállukon vitték vissza a *kalandasapá*-hoz.

Újabban csak 2 m mély sírokat ásnak és ezért fölöslegessé vált a medence használata.

A hóstátiak házuktól temetkeznek. Régebben, mikor még gyászkoocsit nem használtak, a koporsót *tesfogópácák*-on (18. kép) szállították a temetőbe. Rendszeren három testfogópálcát alkal-

18. kép.
Tesfogópácák.

maztak, de ha könnyű volt a holttest, kettőn is elvitték. E rudak keményfából készültek, szélein gömbölyűre lekerekítve, közepén pedig, ahol a koporsó ránehezedett, laposra faragták készítői. A három testfogópálcát hosszúságban különbözött egymástól. A legkisebb 210 cm, a legnagyobb pedig 250 cm hosszú volt. A harmadik hosszúságban a kettő között állott.

A koporsót a *dékán* kirendelte legények vitték. A testfogópálcákat nagyság szerint, a koporsó menedékesen változó szélességének megfelelően, két végén és közepén aládugták, majd haton a kiálló gömbölyű végei mögé állva, két marokkal megragadták, felemelték és lassú lépésekkel megindultak vele. A holttestet vivő legények mellett még hat más legény ment. Ők váltották fel a hosszú úton elfáradt társaikat. Ha a halott nem volt *derék* (testes) ember, akkor két testfogópálcával négy legény vitte utolsó útjára. Ebben az esetben összesen nyolc legényt rendelt ki a *dékán*.

A testfogópálcák használata a gyászkoocsik rendszeresítésével sem vált teljesen fölöslegessé. Ugyanis a *kalandasbéli halattal* a kocsit csak a temetőkapuig szállítja; itt áteszik testfogópálcákra és ősi szokás szerint gyalogosan viszik ki sírjához a kirendelt hóstáti legények.¹

Kolozsvár.

Sándor Gábor.

¹ A dolgozatban a megfelelő félhosszú hangokat *à, è, i, ó, ù* jellel jelöltem; a félhosszú *ö* és *ü* jelölésére nyomdatechnikai okokból az *ō* és *ū* jelt kellett alkalmaznom.